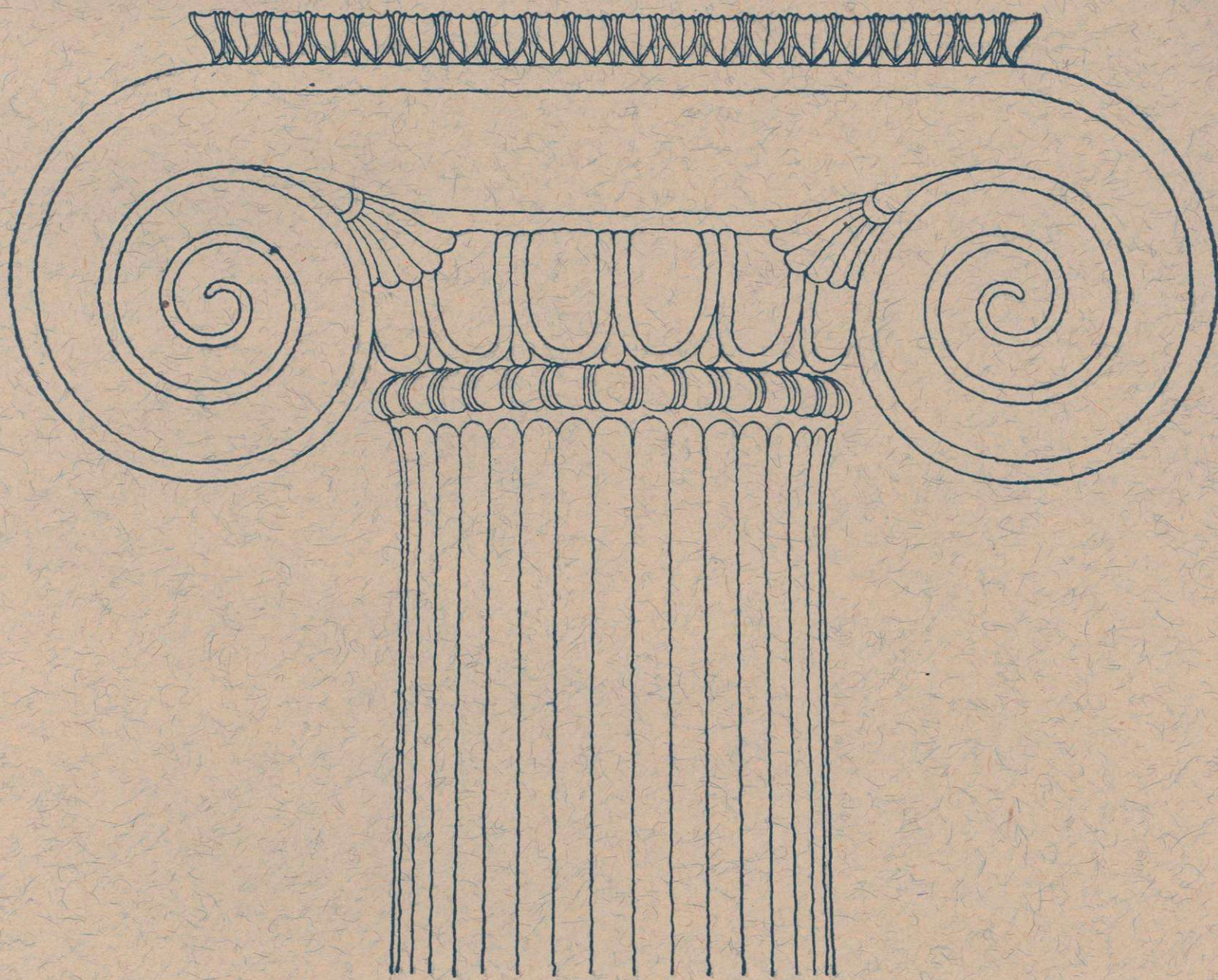

1925
12

DOM IN SVĚT

1925
ŠTEV.

8

VSEBINA DOMA IN SVETA ŠTEVILKA 8.

LEPOSLOVNI DEL:

- I. **Pesmi:** Debeljak Tine: Serenada. 263. — Seliškar Tone: Biriči. 265. — Seliškar Tone: Sejalci v jesenski svetlobi. 271. — Dante Alighieri: La Divina Commedia, III. 33. 272.
II. **Pripovedna proza:** 1800—1925. 257. — Pregelj Ivan: V Emavsu. 258. — Jalen Janez: Pesmi je pel. 263. — Bevk France: Muka gospé Vere. 265.

PROSVETNI DEL:

- I. **Članki:** J. Debevec: Ob koncu prevoda Divine Commedie. 275. — Fr. Potočnik iz svojih spominov o Prešernu. 277. — A. Žigon: Krst pri Savici v cenzuri. 278. — A. Žigon: Prešernova Zdravica. 283.
II. **Zapiski:** Slo v s t v o: A. Žigon: Francè Prešeren poet in umetnik (Koblar). 285. — M. Arcibašev: Sanin (P.). 288. — E. Krasnohorska: Pripovedka o vetru (P.). 288. — Veridicus: Pater Kajetan (P.). 288.

PLATNICE:

Iz naše dnevne kulture. — Prejeli smo v oceno.

ILUSTRACIJE:

Priloga VIII.: Sdraviza. — Slike v tekstu: M. Rački: Katon Utičan, čuvar vhoda v vice. 257. — Sandro Botticelli: Dante in Beatrice. 272. — M. Rački: Haron. 275.

DOM IN SVET IZIDE V L. 1925. OSEMKRAT, IN SICER, 1. III., 1. IV., 1. V., 1. VI., 1. VII., 1. X., 1. XI., 1. XII. :: NAROČNINA ZNAŠA LETNO 100 DIN, DOVOLJENO JE POLLETNO PLAČEVANJE PO 50 DIN, V IZJEMNIH SLUČAJIH TUDI ČETRILETNO PO 25 DIN. NAROČNINA ZA DIJAKE (ŽELIMO, DA NAROČAJO SKUPNO) 75 DIN. :: UPRAVNIŠTVO: LJUBLJANA, JUGOSLOVANSKA TISKARNA. :: ZALOŽNIK IN LASTNIK: KATOLIŠKO TISKOVNO DRUŠTVO. :: TISK IN KLIŠEJI JUGOSLOVANSKE TISKARNE V LJUBLJANI (KAREL ČEČ). :: UREDNIKA: PROFESOR FRANCE KOBLAR (ZA LEPOSLOVJE IN ODGOVORNI UREDNIK), LJUBLJANA, JANEŽIČEVA CESTA 12 (PRULE), IN DR. FRANCE STELE (ZA PROSVETNI DEL IN OPREMO TER IZDAJATELJ), LJUBLJANA, MUZEJ.

DOMIN SVET

LETNIK 38. V LJUBLJANI 1. DECEMBRA 1925. ŠTEVILKA 8.

MIRKO RAČKI: KATON UTIČAN, ČUVAR VHODA V VICE.

(Vice, I, 49—51.)

1800—1925.

Pritajen jubilej!

Ali je zamujen od denarja in časti lačnih pratikarjev? Ali je zanemarjen od slavnostnih prirediteljev? Ali je zavržen od naših maziljencev in prerokov, in — zatrt v mladem zarodu?

Samo vemo še zanj in nam je prav, da gre mimo nas.

Smo še narod, ki živi iz svojih velikih duhov, ali smo sejmarji in sejmsko blago obenem, sami barantači in ponude?

Kaj je v nas živega? Kaj je v nas globokega? O, saj vemo, da nam je vse ravna ploskev! Kaj zidamo? Ponos in poštenje podirajo v nas! Kaj so naše žrtve? Mamon, odet z lažjo! Smeti vežemo v zlató in lažemo si junake in zgodovina pred našimi očmi pači obraz. Česa nas je še sram? Koliko je še mož? Kdo je, ki bi nam izprašal vest?

V svobódi, ki smo jo doživeli, izgubljamó vero vase: naše glave so pri tleh in naša srca se zganejo le še v zasmeh. O sužnosti je pel in pel je o svobódi, o sovražnikih je pel in pel je o bratstvu, iz Njegovih prerokb so nam zoreli časi —. Nam? —

Iz Njega smo zrasli, a mi smo ves svoj dolg odrinili v kamen in bron in komaj za letnico Njegovega rojstva vemo. Po desetletjih bi ga morali slaviti, in nam je četrto stoletje preveč! Ali smo še narod, ki živi iz svojih velikih duhov?

Nismo ne Njegov, ne Levstikov, ne Cankarjev rod. Mah in lišaj smo, pri tleh.

To je Prešernov spomin v letu 1925.

V EMAVSU.

IVAN PREGELJ.

(Za Njegovo stopetindvajsetletnico.)

Zato, ker sem od svojega tridesetega leta do dvainštiridesetega v Njegovem Kranju bil. Dvanajst let — prav toliko kolikor je On trpel. Zato ne bom pozabil. Ne bom klet in ne bom nazaj hrepenel. A še mimo spanja bom sanjo imel, da mi bo, kakor ni bilo, in vendar ne bo, kakor da ni bilo zares.

(Iz »Pisem sebi«.)

Sobotni dan je, dne 10. februarja 1849., deset minut pred desetimi pred poldnem v Kranju pri Petru Mayerju. Gostilniški prostor s prednjo pivnico in sobo za gosposke ljudi je seveda le medla slika življenja v mestu, kjer je ljudi od daleč in blizu. Prišli so kmetiški v ovčjih kožuhih in volnenih jopicah. Potem so gosposki s trdimi klobuki in košate mestjanke v šumečih žalnih židanih krilih. Vse samo živo zdravje razmraženih obrazov. Megla se zdravo oprijemlje krzna in dlake. V jutranji vzduh se zdaj zdaj razlije kapljica dišave, prav tako rahlo kot zatohli vonj žalnih oblek, ki so visele dolgo neprezračene. Toliko, da pregluši vonj življenja cerkveniškimi vonji iz mrtvaških sveč in kadila. Trg in srednjo ulico so zagrnili »narodski« stražniki v paradi s kokardami. (Domačim jih je sešila rodoljubna Škarjeva gospa.) Stražniki se bratijo z udi »slovenskega društva« od Ljubljane, Loke, Kamnika, Tržiča in Radovljice. Tudi prapore so prinesli. Še tržiška Liedertafel je priromala s svojim. Šumi z ulice in trga zalijajo tegobno gostilniške prostore, čim se vrata odpro. V hladnem prostoru, ki so ga komajda gostje ugreli, da ne vihra več sapa, šumi kakor za tržnih dni. Iz besed in še besed se obličijo klici nekake odpustljive nepočakanosti. Celo gostilniški strežaji odgovarjajo nekam slovesneje: »Metka, plačam!« »Bitte, zahlen!« »Že grem.« »Gleich, Herr Kreuzberger.« »Tukaj, frajla.« »Komm schon.« »Danke, Herr Holzer.« »Blaga deklica, ali bo kaj?« »Sem že tu, gospod lekar.« »Obara?« »Tellerfleisch.« »Polič kuhanega.« »Trideset krajcarjev.« »Klanjam se, Herr Kommissär.« »Auf ein Wort, Fräulein Metka.« »Tak dajte no mir, gospod Korl.« »Kaj pa plačate, oča Kapret?« »Klobasa

z zeljčkom. Trideset krajcarjev. Trije roglji kruha. Štiriintrideset.« »Kdo je naročil polič belega?« »Kovač Gogala.« »Tu je polič belega.« »Aber Herr Karl, tak dajte no mir.« Nemo se pomika medtem kazalec na uri v deset. Iz farne cerkve se oglasi zvon. Nekdo se je prezgodaj obesil za vrv, še preden so se domači in tuji pogrebci ogreli in okrepčali za opravilo, kamor jih je pozval slovenski mrtvaški list iz Virantove hiše v Ljubljani. Gostje vstajajo, se oblačijo in odhajajo. Iz gosposke sobe prvi, po dva, po trije, slovesno. Ta slovesnost! Iz minulega viharnega leta jim je. Hrbtov tudi v letu svobode niso povsem zravnali...

Potočnik (Blaž). Prosim, gospod padar Tomaž.

Pirc (Tomaž, ranar). Prosim, Herr Homeopath Blaž. A krevljice res ni mogel.

Potočnik. Saj mu še moji mlekarški vozički niso bili po godi. Vsak far drži z babo, je dejal.

Pirc. Da, da. Znal je biti strupen. (Gresta.)

Šavnik (Boštjan, lekar). Bolan, gospod skriptor, bolan. A pil je iz obupa.

Kastelic (Miha). Pravili so mi, da se je hotel pri Jeleni obesiti.

Šavnik (prizanesljivo). Če že veste — Pri »stari pošti«, gospod skriptor. Bil je seveda pijan. (Gresta.)

Lokar (Konrad, v gardski uniformi). Spovedal ga je dekan Dagarin. Otroke je tudi priznal.

Bleiweis (Janez, doktor). Koliko pa je pankrtov?

Pleiweis (Konrad). Dvoje.

Bleiweis (zaupno). Ali je tistih mojih in Zoisovih sto goldinarjev prejel?

Pleiweis. Seveda jih je. (Gredo.)

Pajk (Janez, c. k. komisar, nekomu za seboj). Louis Eller? Kaj se je že vrnil iz Trsta? Še ne. Ampak, ne pretirujejo. Njegov adaggio celeste je res nebeški. (Urbančiču.) Prosim? Ali niste nečesa pripomnili, gospod graščak?

Urbančič (Alojz s Turna). Sem rekel, da so naši poslanci same mevže in da jih Löhner suče, kakor se mu zljubi.

Škarja (c. k. poštar). Dovolite! Doljak se imenitno drži.

Urbančič. Doljaka ne dolžim. Mar ne vem, kako ga napada Radikalec.

Škarja. Tako ne kot der Freimüthige. Jaz pravim der Frechmäulige.

Pajk. Nicht schlecht. Ampak pustimo politiko. Kako sodimo mi, smo pokazali pri zadnjem tedeumu za silvestrovo.

Škarja. Sem povsem Vašega mnenja, gospod komisar. Ampak, da sta Gold in Laschan še vedno v Frankfurtu, to je vendar sramota.

Urbančič. Za nas ne. Saj ju nismo tja ne poslali ne volili.

Pajk. Tako je. (Gredo.)

Mayer (Mavricij, v uniformi gardnega stotnika). Vtis bomo napravili sijajen. Akademiki se drže čvrsto. Stražili so kakor uliti.

Potočnik (Tone, v uniformi gardnega poveljnika). To je! Mi Kamničani bi se ne zmislili kaj takega.

Koschier (stotnik 3. ljubljanske kompanije). Leider je slavlje pogrebno.

Mayer. Kajne? Zadnjič, v nedeljo pred Šmarnom je bilo bolj veselo. Bratje Ljubljančani, ne bomo pozabili. Obisk vrnemo.

Koschier. A kaj. Pridemo prej mi še enkrat. Na vaši »otoški loki« se imenitno zabava. Le na tamburja bomo morali bolj paziti. Zadnjič mu je Sava boben odnesla. (Gredo.)

Zebau (pl., Karl Ludwig). Nja! Da wird heute Herr Kronberg wieder was zu berichten haben. (Postrani.) Servus, Mädels! (Spremljevalcu.) Was meinen Sie, Herr Potoč-Pogačnik?

Pogačnik (Janez, tržiški pevodja). Herr Kronberg? Zadnjič o našem obisku Kranjcem je poročal kaj umestno. Kranjci so nas sprejeli zares hladno.

Zebau. Nja. Machen Sie sich nichts daraus. Apropos! Was ist sonst Euer Geschmack. Fräulein Posinger oder Fräulein Schiller?

Pogačnik (v zadregi, kaj bi dejal). Je nachdem... Herr Karl Ludwig.

Zebau. Posinger natürlich. Als Henriette in Kaisers 200.000 war sie anbetungswürdig. (Metki.) Ich komme zurück, Mädels. Nja. (Žvižga popevko Preyerjeve popevke »Ob sie wohl kommen wird«.) (Gresta.)

Ahčin (Tone, ki je bil rajnemu za pričo pri poroki). I, kaj bo neki zapustil.

Polak (Jakob, usnjar). Also rein nichts.

Prevc (Gašpar, sitar). Prosim, škornje.

Polak. Torej le. Moje usnje ga je preživelo. (Gredo.)

Götzl (Gašpar, obrazar). Slavijo in slavijo. Če bi le vedel, čemu.

Klančnik (Janez, pilar). Saj tudi ne veš, čemu smo v gardi zapisani.

Götzl. O bitte, das ist was anderes.

Klančnik. Zakaj pa ne marširaš z drugimi?

Binter (Jože, čevljar, ki Novice bere). Uniforme nimava.

Klančnik. Lepa garda to. (Gredo.)

Marenčič (Janez). Zima pa taka, da je ne pomnim podobne.

Kumer (France). Brez snega, meniš? Jaz jo. Takrat, ko so bili trije cesarji v Ljubljani. (Gresta.)

Majer (Matevž, volar, ki je bil tudi priča pri tisti oporoki, vrstniku-priči). Kaj? Papež da je bežal?

Čimžar (Valentin, kupec). Zato pa je cena židi poskočila. (Gresta.)

Majer (Polde). Ločanov ni veliko.

Majer (Janez). Svojega komisarja se boje. Podpise je dal pobirati za nemško kancelijo. (Samotnemu pivcu, ki sedi.) No, kovač! Ali ti ne greš.

Kovač (pikro). Je Majerjev dovolj. Ne grem.

Majer. Lep prijatelj si mu bil. (Gresta.)

Kovač (trmasto). Bil! Metka, še en polič! (Zvon se oglasi.)

Metka (natakarica, ob oknu). Duhovni že gredo. Osem jih je, štirje domači, štirje tuji.

Kovač. Polič vina, sem rekel.

Metka (se obrne). Oh, kovač, kovač! Kaj pa žena pa otroci? (Vzame posodo, da bi šla po vino.)

Mayer (Peter, za pogreb opravljen jo prestriže, šepeta sprva, nato polglasno, strogo). V moji hiši nima tvoj fant nič več iskati. Tatov ne maram. Verstanden? Hlapec naj bi bil pošten. Verstanden?

Metka (užaljeno). Ja wohl, Herr Mayer. (Odhiti zardela.)

Kovač (Mayerju). Tako se govori, Peter. (Mayer se ozre pomilovalno in zavestno na pivca, gre k vratom.)

Zebau (vstopi). Nein... so ein Zapfenstreich... Mein Kompliment, Herr Mayer!

M a y e r (odhajaje). Meine Hochachtung.
Z e b a u (se ogleda). Nja. (Šumi med zobmi melodijo »Ob sie wohl kommen wird«. Tedaj pa zabuči zunaj vihar zvonov. Kakor da ne šumi zemljanu iz kranjske matere nego svetcu. Angeli ženó bron, da poje, kakor še ni pel in ne bo pel nič več...)

M e t k a (z vinom, molči, vzame molče denar).

K o v a č (trpko). Baba! (Pije bolno. Saj je bolan. Že štiri dni ni bil doma, ni legel.)

Z e b a u (za Metko). Nja. (Poje.) Sah ein Knab' ein Röslein stehn... Ja, was ist los?

M e t k a (nejevoljno). Lassen Sie mich! Po slovensko govorite!

Z e b a u. Röslein wehrte sich und stach... Nja! Odkdaj pa? Ali je moči povedati kaj lepega po slovensko?

M e t k a. Pojdite se solit. (Stopi k oknu.)

Z e b a u. Half ihm doch kein Weh und Ach... Sie ist ja herzig, če je huda. (Se bliža dekletu.) Aber Metka, liebste Metka.

M e t k a (hladno). Kaj želite? (Gleda skozi okno, se pokriža, sklene roke.)

Z e b a u. Allerliebste Zelotin.

M e t k a (se ozre). Kaj ste rekli?

Z e b a u (šepetaje). Ljubka si. Ti bi molila celo preden...

M e t k a (ga rahlo udari po ustnicah). Tiho! (On se skloni k njej in gleda skozi okno. Tam zunaj se je obudil šum korakov, samo korakov. Sicer je vse tiho. A koraki pojo kakor pljusek valov. Začela je teči reka in bo tekla, tekla, tekla...)

K o v a č (hrepeneče). Francé! (Bulji srepo predse.)

M e t k a. Glejte, garda ga nosi, študentje gredo za stražo.

Z e b a u. Steif, fürchterlich steif.

M e t k a. Gospod dekan si brišejo oči. Glejte, sorodniki.

Z e b a u. Nja... die Tanten und Verwandten, nur sein Liebchen darf nicht mit.

M e t k a (se mu nasmehne). Ali ni mate nič srca?

Z e b a u. Za žive. Mrtvim ga ni treba.

M e t k a. Grd človek ste.

Z e b a u. To čujem prvokrat.

M e t k a (koketno). Ali ste zamerili?

Z e b a u. Pa kako! (Ji položi roko krog pasu, šepetaje, da prija dekletu in se smeje.)

K o v a č (jezno). Molita!

Z e b a u. Was? Was will er?

M e t k a. Menite se zanj! Pijan je. (Čez trenutek.) Pojdimo v sobo za gospode.

Z e b a u. Srčno rad. (Gre z deklico, ki je odslej vidna le kadar streže.)

K o v a č (še tegobneje). Francé! (Nasloni glavo na mizo.)

P u h a r (Polde, vrvar, vstopi. Ko odpre vrata, sune v sobo še nekaj šuma zadnjih korakov v sprevedu). Bog daj! (Vidi kovača, prisede.) No, kovač, kaj pa ti?

K o v a č (dvigne glavo, blodno). Polde, vrvar. (Molči.) Pij!

P u h a r. Bom pa! Na tvoje zdravje, kovač. (Pije.) V cerkev sem hotel, pa je taka gneča, da se ne preriješ notri. Časte ga pa, časte.

K o v a č. Jokali naj bi.

P u h a r. Saj jočejo. Verjemi ali pa ne, še meni je šlo na solze.

K o v a č. Toči si pa pij.

P u h a r. Bom pa, kovač, če plačaš. Gneča pa zares taka...

K o v a č. Ali je težko umiral?

P u h a r (ki je pil, osuplo). Kako vprašaj! Prijetno menda ni, si lahko misliš. Naj ga vzdignejo, je zaklical, da ga hoče zadušiti.

K o v a č. Zadušiti?

P u h a r. Zadušiti. Samo še to je povedal.

K o v a č. Hudič! (Vrže vina vase.)

P u h a r. I, kaj pa je? Pij no po pameti.

K o v a č. Zadušiti... (Odločno.) Grem za njim! (Vstane.)

P u h a r. Čakaj no! Zdaj je maša. Pojdeva, ko mu zazvone bilje. V cerkev se ne prerineš.

K o v a č (omahne nazaj na stol). Pa zadušilo...

P u h a r. Vodenica pač. Srce vtone.

K o v a č (olajšano). Vtone. (Glava mu zopet omahne na mizo.)

P u h a r (prizanesljivo). Nak, kovač. Pijem že, za pogrebom s teboj pa danes ne pojdem. (Si toči, pije.) Nič ne rečem, kovač, a nekam neroden si.

K o v a č (topo, z glavo na mizi). Ves proč sem.

P u h a r. Eh, kaj boš —

K o v a č (dvigne glavo, bulji dolgo, nato skrivnostno). Ali veš?

P u h a r. Kaj pa, kovač?

K o v a č. Da se je hotel obesiti.
P u h a r. Seveda vem.
K o v a č. Jaz sem pa videl. Gledal sem.
P u h a r. Nu. Zavidam ti ne. Si ga hitel snemat.

K o v a č. Nisem.
P u h a r. Vseh muh si poln, kovač. Če se le ne zmišljaš.

K o v a č. Ne zmišljam se. Glej! Kakor vidim zdaj tebe, tako sem ga gledal. Glavo sem imel na mizi, a dremal nisem. On pa vstane, pokima, zagodrnja in misli, da spim in da je sam, pa zategne ovratnico, primakne stol k vratom, zleze nanj, se obesi in sune z nogo... Jaz gledam, čakam, molčim. Slišim, da hrope v zanki, gledam, čakam. Obvisel bi bil, pa je baba prišla iz kuhinje.

P u h a r. Res si muhast, kovač. Kako si mogel, da mu nisi priskočil!

K o v a č. Kaj vem, kako! Nisem mogel, pa je.

P u h a r. Pa ti zdaj to iz glave ne gre?

K o v a č. Ne gre. (Bolno.) Zato sem rekel, da moram za njim. (Vstane.)

P u h a r. Strpi se, ne! Saj sem že povedal, da se v cerkev ne preriješ.

K o v a č. Ne v cerkev. Za njim! Štiri mesece je ležal, nisem šel, da bi se zgovorila. Zdaj je prav zadnji čas. Grem! (Hoče iti.)

P u h a r. Sitnež, kam le siliš. Poslušaj me. Za eno črno mašo daj, pa bo. In za rajnega se le nič ne boj. Ni mu nobene sile več. Dobrega na svetu ni skusil veliko. Ni znal.

K o v a č (sede zopet). To mi povej, če kaj ve, zdaj, ko je tam.

P u h a r. Kaj pa naj ve?

K o v a č. No tisto! Da sem ga takrat gledal.

P u h a r. Bog se te usmili. Kako naj ti jaz to povem?

K o v a č (vstane zopet). Pa deš, da mi ni treba za njim. Saj moram!

P u h a r (odločno). Pa prav nikamor ne pojdeš, kovač. (Ga potisne na stol.) Pijan si, da se komaj pokonci držiš. Le odkdaj popijaš spet tako neumno. Njega ni več, da bi dejal, da te speljuje.

K o v a č (ubito). Zdaj vidiš, Francé, kako je. (Joče iz žalosti in pijanosti.) Francé! (Nasloni glavo na mizo.)

P u h a r. Zaspi, kovač, to bo res še najbolje. (Zvonovi.) Kaj? Pa ni že minilo? (Stopi k oknu.) Bogve, da je. (Gleda skozi okno.)

Z e b a u (neviden). Nja. Der Zapfenstreich geht von neuem an.

K o v a č (blodno). Francé! (Reka, ki je bila prej začela teči in onemela v cerkvi za kratek čas, se zbuja v nov šum. Tiho, gubeč se v tem valovanju glasov, je odprl zopet nekdo vrata, vstopil. Gre bliže, rahlo upognjen, podrsavajoč z levo nogo, znan — neznan, domač in tuj. Kovač dvigne glavo, strmi z motnimi očmi.) Francé! (Premor.) Ali naj pridem, povej!

O n (mehko, tegobno). Kam pa, kovač?

K o v a č (strmi). Si! (Molk.) Pa ne veš, kam? (Molk.) Zato nisi. Romar!

P u h a r (pri oknu, oduševljeno). Garda, študentje, osem duhovnov, on; venci, trobojnice, prapori... (Se ozre.) Bog daj! (Pokima došlecuro dobrodušno, ne da bi se kaj posebno menil zanj.) Odkod?

O n. Iz cerkve, vrvar.

P u h a r (se zasmije). Iz cerkve. To je pa rajža za eno žejo, v Kranju iz cerkve k Petrčku. (Se zopet zagleda skozi okno.)

K o v a č (negotovo, nejevoljno). Romar. Pij!

O n. Bom pa, kovač. (Spremenjeno.) Na tvoje zdravje, za slovo. (Pije.)

K o v a č (jezno). Kaj pačiš Franceta v glasu! Ali si ga kdaj slišal govoriti?

O n. Vsak dan, kovač, in kakor slišim tebe.

K o v a č. Posnémaš ga slabo. Imel je svojo besedo.

O n. Imel. Včasih, kadar je bil rahlo tegoben, ali mu ni hahljala beseda iz globočine, kakor da veje jesenski polnočni veter skozi glogovo grmičevje? Ali mu ni?

K o v a č (prikima). Kadar je bil tegoben.

O n. Včasih pa, kovač, ali ti ni bilo, kakor da ne govori, kakor da bere iz težke, stare knjige in prerokuje?

K o v a č (vneto). Večkrat, ne samo enkrat.

O n (vzdihne). Pa si ga gotovo slišal še drugače govoriti. Včasih, ko ni govoril kakor on sam, temveč kakor neki drugi —

K o v a č. Ko je kvantal, meniš.

O n. Ko je golčal iz najtežje tegobe, kovač! Tako kakor takrat, preden je za

vrata stopil in primaknil stol. Takrat ti je povedal.

K o v a č. Kaj neki mi je povedal, da ti veš?

O n. Vem. T i a l i o n, je dejal. Lej, prav to-le žalostno kvanto je zinil. T i a l i o n. Pa ni govoril iz svojega. Tisti drugi je golčal iz njega, tisti bolni, zavistni...

K o v a č. On ve in je vedel, kako. Jaz vem svoje, pa mi miru ne da.

O n (spremenjeno). Kaj pa ti ne da miru, kovač?

K o v a č. Ti njega, bom še jaz tebe pačil. (Spremenjeno.) Kaj da mi miru ne da? Tisto takrat! Gledal sem, čakal in molčal. Hropel je, obvisel bi bil. Pa sem se tajil do konca. In da izveš zakaj! Iz sebe ne, iz tistega bolnega in zavistnega, iz hudiča prekletega, da nisem skočil snemat, in zato tudi mene nihče snel ne bo.

O n (dobro). Kovač! Njega ni bolelo. Ni vedel, da ne spiš.

K o v a č. Pa ve zdaj, ko je tam. In zgovorila se tudi nisva, preden je šel.

O n. Saj sta se.

K o v a č. Kdaj neki pa?

O n. Takrat po tisti strašni kvanti, da ali ti ali on. Ko je že na stolu stal.

K o v a č. Nekaj je res godrnjal, bogvedi kaj.

O n. Povedal ti je. Zgovoril se je po pravici.

K o v a č (nejeverno). Romar! Za pi-jačo se prilizuješ.

O n. Verjemi, kovač! Od besede do besede bom ponovil, ker nisi takrat slišal. Boš čul in verjel. Saj ni nobeno razodetje, saj je prav vsakdanje. In večkrat ti je že prej podobno povedal, če je bil trezen. Pa takrat, ko je bil trezen, kovač, ga nisi rad slišal.

K o v a č. Ne čvekaj. Če kaj veš, povej!

O n. Bom povedal, kovač. (Tegobno, a vse jasneje.) Takrat je zlezel na stol. Pa je videl, da je zanj vse minilo in je še enkrat nazaj pogledal. Tedaj mu ni bilo prav ničesar žal, le zadnjega. In je obžaloval. Tedaj je rekel, kar je rekel. (Glas mu hahlja iz globočine kakor da veje polnočni veter skozi golo glogovo grmičevje.) K o v a č, je rekel, ti ne go-vo-ri o vrvi! Ti pojdi domov in se prespi in misli na svoje

otroke. In če ti bo še huje, pij, a misli na otroke, kovač. Tako je rekel, kovač, potem je zdrknil v zanko na kljuki...

K o v a č. Romar! Če mi je to svetoval, zakaj pa sam na svoje ni mislil!

O n. Kovač! Vprašal te bom nekaj. Ali si kdaj dvomil, da so tvoji otroci res tvoji?

K o v a č (burno). Čigavi neki pa? Ali so pankrti?

O n (medlo veselo). Vidiš. Še tebe boli.

K o v a č. Ne! Tistega pač, ki pankrte ima.

O n (vzdihne). Vendar, kovač! Že beseda boli, že beseda sama.

K o v a č (vihravo). Boš zinil, da je Francéta tudi, pa še ko je kvantal?

O n. Bom zinil takisto. Iz žalostne besede je bil strupen.

K o v a č. Kaj neki! Kvanta je kvanta. Kaj neki ti veš o tem.

O n. Vem!

K o v a č. Hočeš reči, da bi znal kvantati? Tako kot Francé?

O n. Bi znal, kovač!

K o v a č. Kot Francé! (Se zasmije.) Romar! Poskusi! (Pokaže na gosposko sobo.) Lej tam notri je Korl s kelnarico. Francé je o njima že svojo povedal. Povej še ti svojo. Posekal ga ne boš in ponovil še manj. Ne moreš. Le on in jaz sva čula. Poskusi! (Navaja.) Je bógat in mlad...

O n. Ni lepo, kovač! A da boš verjel in pojdeš nato potolažen domov in boš mislil na svoje otroke, kovač, na svoje otroke —

K o v a č. Kvantaj in ne pridiguj! Je bógat in mlad...

O n. Kvantam! (Govori kakor da ni on, da je nekdo drugi, neki žolčljivi, bolni, zavistni.) Je bógat in mlad in še žlahtni Zebau — Bo vendar za hlapcem pri kelnarci... Ali je tako, kovač?

K o v a č (strmi začudeno). Ti? Ti sam?

O n. Jaz, kovač! (Vzame vino.) Na tvoje zdravje; in da sva se zgovorila. (Pije.)

K o v a č (goreče). Ti, Ti, Ti!

O n (dobro). Ko tebi ni dalo priti po slovo, glej, pa da sem moral priti jaz. Zbogom, kovač! (Gre kot je prišel, rahlo upognjen, podrsavajoč z levo nogo.)

K o v a č (hrepeneče). Počakaj me!
(Vstane.)

P u h a r (od okna). Saj še ne grem,
kovač.

K o v a č. Ne ti! On!

P u h a r. Kdo pa?

K o v a č. Francé. (Se sesede za mizo.
Se mu joče in smeje obenem.)

Z e b a u (viden z Metko pod pazduho).
Abgemacht, Schatz?

M e t k a. Nun ja —

Z e b a u. Ob enajstih ... Aber be-
stimmt! (Zunaj šum stopinj, šum reke,
ki je začela teči in bo tekla, tekla, tekla.
V tem šumu zvenijo besede pojočih du-
hovnikov ne kot psalm, kot glupa vsak-
danjost kupčijskih pogovorov na tržni
dan.)

SERENADA.

TINE DEBELJAK.

1.

Bel mlin, bela noč,
čez klance streh se mesec lije,
slapovi prek jezá grmé —
pojem ti podoknice,
o ljubljena!

Ne slišiš mojega srca?

Deró slapovi, o deró
in padajo in jočejo
v luči okna tvojega —
dero slapovi, o dero
čez jez srca mojega,
o ljubljena!

Ne slišiš mojega srca?

2.

Ne vidim zvezd.
Kot za roko se vodim
za očmi tvojimi —
draga, o daj se mi
videti v njih!

Odgrni zaveso
pred mojo bolestjo,
okno z rožami —
draga, privzdigni
moj težki vzdih!

V bol se lové mi
ure iz stolpa,
iz stolpa kot večnosti —
draga, da slišiš
moj nemi jok:

Težko je živeti,
v Bogu živeti —
ti daj mi moči!
O draga, v tebi
svetost je otrok,

razodetje Življenja,
ki grehe odvzema! ...
— Naslonil srce sem
na bele zidove ...
Zvezde sijó nad obema ...

PESMI JE PEL.

JANEZ JALEN.

Božič in veliko noč in vse svete z ver-
nimi dušami preživlja Breznica komaj
kaj drugače kakor drugod. Božič v
mrazu pri peči, veliko noč v pomladni luni
s piruhi, vse svete z vernimi dušami v
migljajočih lučih na grobeh. Kres prisveti
petnajst sto dušam v nove, srebrne, zlate
in biserne maše, v svetega Ještína, ko so
jim novo cerkev posvetili, kjer joka v
glavnem oltarju Šubičeva Dolorosa, ki jo
na nedeljo sedmerih žalosti veselo godu-
jejo; in tako praznujejo, dokler na Kleme-
novu nedeljo na Rodinah pri stari farni
cerkvi sveti Miklavž ne nakupi miklav-
ževine. In kadar do jubilejev prištejejo,
jih praznujejo od kresa do svetega Kle-
mena, in če svojim imenitnim spomine
vzidavajo, jih tudi od kresa do Klemenca.

Zvonovi in streli in židane rute in fantje
v črnih oblekah in mlaji ne ločijo teh
praznikov od drugih. A med napise že
zaide včasih tak, da bi ga v nobeno drugo
zemljo ne mogel vsaditi kakor samo od
vrha Stola do srede Save izza Most do
Straže pod Svetim Petrom.

Tedaj je vselej slovesna pridiga. In
samo v brezniška tla sejejo pridige teh
praznikov. Če odleti zrno čez mejo, pade
poleg potov ali na skalna tla ali med trnje.
Še na brezniški njivi je mnogo semena po-
hojenega in ga ptice pozobljejo; nekaj
ga vzkali, zvene in usahne; kar ga zaide
med trnje, se v rasti zaduši.

Seme iz teh pridig išče globoke zemlje od cerkve do domov in zopet nazaj, med delom na polju in v gorah. Obrača se glasno modrovaje, včasih bahato in prešerno, včasih zamišljeno, ponižno in polno skrbi. Obleži tudi na duši in po dolgih letih vzkali med domotožjem v tujini.

*

Razšli so se po novi maši izpod topolov pred cerkvijo. Domov grede so v pogovoru sami sebi kadili:

»Redka je fara, ki se more meriti z našo.

Dva in dvajset živih duhovnov nima vsaka in naj bo tudi trikrat večja.

In, če bi nas kje v tem dohiteli, cesarje je učil vsajati čebele samo Kuharjev z Breznice. Takrat so se pisali Janša.

Tudi Ovsenekovega Matija iz Žirovnice v jezikih še dolgo nihče ne bo dosegel. Devetnajst jih je govoril.

In tudi domačo besedo imel v čislih.

Koliko se jih spakuje, če znajo le devetnajst tujih besed!

Več je imenitnih. A pesnika Ribičevega iz Vrbe nad vse slave.

Ali je tudi znal peti!

Noben mu do danes ni kos.«

Kajžar, ki je šel med vrstami in slišal peti pri kozah v Pečeh svojega fanta, je preudarjal, kako bi ga spravil med imenitne? Čez dobro leto je tvegala. Pesmi njegov ni pel, novo mašo pa.

*

Vzidali so nasproti oltarja svetega Ještina Lenčkovemu škofu, pesnikovemu sosedu, spomenik z njegovo doprsko podobno. Med tednom so pri delu modrovali:

»Škof je bil, edini iz fare.

Če sem prav slišal, je bil Ribičev doktor, ki je pesmi pel, več.

Še gospod ni bil, pa nad škofa zraste.

Čeprav ni bil. Da je le z Bogom spravljen umrl.

Ko bi bil novo mašo pel, ne vem, če bi bil tudi pesmi.«

Gospodinja se je ločila od pogovora. Na tihem se je razjokala. Pa je ustavila solze in ko je z malico stregla, je pošepetala sinu:

»Oče sili, ker bi se rad postavil z novo mašo. Če misliš, da ne boš srečen, pojdi na visoke šole, ga bom že pregovorila, da bo

dal, kar pa ne bo hotel, ti bom sama na skrivnem stisnila.« *

Ob stoletnici nove cerkve jih je dvignilo:

»V sto letih iz take majhne fare toliko čez sto študiranih umre.

Med njimi taki, da bo prej naš rod prešel, preden bodo njih grobi zabrisani.

Prešeren! Dokler jih več išče hišo, kjer so ga zibali, kakor rušo, ki krije njegove kosti, naš rod ne bo prešel.

In, če bi se bil Prešeren tudi zmotil, v kar ne verjamem, ko je Kranjcem lepša vremena napovedoval, in bi ga čez stoletja ne bilo več, ki bi naš jezik govoril, Prešernov grob bi še tuji zanamci pleli in sadili nanj rože.

Bi jih. Zato bi jih, ker ga v slovenski besedi do danes še nihče ni dosegel.

In ga še dolgo nihče ne bo. Morebiti nikoli — — —» *

Med kresom in Klemenom jih je zaskrbelo:

»Včasih toliko, sedaj nič študentov.

Včasih so bili tudi ljudje drugačni. Tkat je hodil, pa si pritrgoval, da je pritkal novo hišo in gospoda.

Včasih! Od Trsta do Dunaja so vozili in marsikateri hleb se je skotalil s parizarjev študentom. Sedaj so gore prevrtane, ni daleč ne na Dunaj ne v Trst, pa nikamor ne moreš.

Kaj Dunaj, Trst!

In če še na Savi ustavijo in plavže z doline prestavijo, da ob sobotah denarja ne bo —?

Kaj vse to! Naj se zopet kaj zmede! Pred hišo te dva soseda s svoje zemlje lahko streljata.

Največ sveta nam sliši, je pel. Je pel. Pa smo se morali puliti za najlepši kraj z okolšč'no, v kateri je bil sam doma, naš največji.

Eee, sedaj —. Tako ne more ostati.«

*

Prešeren! Za njegovo stopetindvajsetletnico so zopet poslali v šolo otroke, ki jih je vojska nosila h krstu. Ali bo zrastel iz tega rodu, naj bo v katerikoli fari, ki bo znal zapeti o grenkosti in tesnobi naših prs, zapeti v taki besedi, kakor bi znal zapeti — On — Prešeren!

BIRIČI.

TONE SELIŠKAR.

Pesem lahkokrillko bi rad zapel Vam:
nežno ko deklica o zlatih zarjah,
o ptičicah drobnih, letečih skozi meglene
preproge v nebo.

Himno radosti bi vrgel pod solnce rad Vam:
veselo ko pesem žarečega polja,
čisto in srčno ko spev ljubezni tajnih noči.

Himno radosti! V žaromet črnih dni bi
zagorel rad,
mogočno ko edinih resnic plamenica —
ah — in ne morem! Izza obzorja biriči v
v mojo dušo gredo. —

*

Rdeči so dimniki in pokrajina je žalostna,
črna ko misel krvavega greha,
težka, ko užaljena srca, bedeca v dolini
gorja.

Lica vseh bratov v dolini so sajasta,
črne stopinje. Sloki so od teže trpljenja
in divji so v hrepenenju po pesmi,
ki spi še v daljavi nevidnih vrhov.

Ni solnca v dolino in pesem je mrtva še,
zaman človek-klicar vabi duše v zbore:
ni obraza k obrazu, ne srca pri srcu,
ne svetijo zvezdice iz črnih oči.

Pesem bodočih rodov! V iskanju globočine
skrivnosti padamo,
v dviganju bremen so ranjene naše roke,
pretrgane misli.
Biriči, biriči! Noži že segajo do samih
kosti.

MUKA GOSPÉ VERE.

FRANCE BEVK.

34.

Gospa Vera se je splašila iz svojih sanj.
Zakrilila je z rokama, kakor da se
pod ruši in se strop podira nad njo.

»Tega mora biti konec,« je dejala.

»Nocoj se mora dovršiti.«

Ni vedela kako, ni znala, kaj naj stori.
Komaj podzavestno se je zavedala, da se
z veliko naglico oblači in odpravlja in da
trepeta slednja žilica v njenem telesu.

Jedva na ulici se je napol zavedela same
sebe. Bežala je ob hišah, kakor da gori za
njo. Iskala je nekoga neutrudno, v gručah
ljudi, pred kavarnami in na trotoarjih,
ni ga mogla najti...

»Nocoj se mora dovršiti.«

Kaj? ...

Naenkrat je stala pred cerkvijo. Ko se
je odpočila na vrhu stopnic pod ogromnimi
stebri panteonskega poslopja, ji je šinila
v glavo čudna misel.

Kakor da ne pozna več tega poslopja
in ne vé njegovega pomena, je zrla v
stene. Nizka vrata so bila zaprta, ob
stebrih in ob vhodu se je zgrinjal mi-
stičen mrak.

Rada bi bila stopila v svetišče. Pred-
očila si je živo globoki mrak pod visoko
kupolo in je v duhu razločevala pred-
mete. V velikem oltarju luč. Redki ljudje
so v klopeh, zdelo se ji je, da glasovi
duhovnikov v noči prodirajo iz neznane
globine za velikim oltarjem. Kakor da so
glasovi izprašujoče vesti.

Nehoté je klecnila. Pretreslo jo je. Kot
da je padel zastor in ločil dušo od ostalega
sveta. Jeknila je v svoji notranjosti. Skle-
nila je roki, oči je uprla v relief nad vho-
dom, moliti ni mogla. Šepetala je nezmi-
selno molitvi podobne besede. Nekaj je lilo
v srce, življenje ulice je bilo premočno v
nji, stika z Bogom ni mogla najti.

Čudno, prečudno se je pretakalo. Čista
duševnost se ji je izmikala. Bila je razko-
sana, borila se je s spomini. To je bilo
davno, kaj je danes? In kakor da so prišli
spomini iz sobe za njo, se je borila z
njimi.

Spomnila se je svojega detinstva in
prvih odnošajev z Bogom; materine mo-
litve in prvega obhajila. Vseh prebelih
nedelj, petja in dišečega kadila. Njihova
cerkev je bila svetla, petje veselo, po-
govor z Bogom tistih dni je bil radosten,
le lahek dih strahu božjega je plaval nad
vsem.

Potem pa se je naenkrat vse spremenilo.
Mati je umrla, ona je stopila v zakon. Mi-
slila, da je s svojo notranjostjo obraču-
nala, da ne potrebuje nikogar več. Stokrat
je dejala svojemu možu: Ti si moj Bog!
Pri tej besedi je bilo malo razuma, a res-
nice mnogo. Hotela je reči: Moje brez-
skrbno, sito življenje je moj Bog.

Mož se ji je smejal. Na to besedo jo je stisnil tesneje k sebi, bila mu je ljubša. Ni se več bal za posest svoje ljubezni. Njega je molila, on je njen začetek in konec.

Po svoji vzgoji in povsem ostalem Krševan nikoli ni potreboval tistega duhovnega življenja, ki se pogovarja z večnostjo in z vsem neznanim in išče utehe v tem. Njegova resnost je bila v njegovi naturi, ne v razmišljanju.

Če se je pokrižala žena, se ji ni posmehoval, pokrižal pa se ni nikoli. Ob njem in ob sreči, ki jo je živela, je opustila gospa Vera pogovarjanje z onostranim in večno zagonetnim. V najtežji uri je zmanjkala opora duše.

»Prepozno, prepozno!« je dihala gospa Vera v mističen mrak pred vrati cerkve, njena duša pa se je borila s sencami, ki so budile vest.

Ta trenutek se je zrušil podstavek, na katerem je stal kip njene sreče, njen bog, njen mož, vse je padlo v razvaline. Njen Bog je bil navaden človek, slabši od drugih ljudi. Koga naj moli? Kam naj opre svoje srce, komu naj izlije svojo dušo?

Sklenila je roki, mrzlično jo je spreletelo. Zaletavala se je, kot da se je zatekel ptič med temne stene in ne more najti izhoda.

Kdo ji najde Boga in dušno oporo njene mladosti? Vse je pretrgano med njo in davnino. Vse je prazno.

Naenkrat se je gospa Vera zdrznila. Kakor da je storila korak v vesoljni greh, je planila. Bežala je po stopnicah na ulico, duša se je trgala za njo. Šla je, cerkev je vtonila za njo, hodila je dolgo, ona se še ni ustavila. Njene begajoče oči so iskale boga, človeka, ki ga niso mogle uzreti.

Pozno je pritavala domov...

35.

V presledku desetih minut sta se vrnila Vera in Krševan na stanovanje. Prvi je prišel Krševan. Počasi, kot da so njegove noge svinčene, se je vlekel po temnih stopnicah do vrha. Tedaj se mu je zdelo, da je nekdo spodaj odprl vrata in jih zopet zaprl.

Pozvonil je. Nihče mu ni odprl, dasi je zvonec odmeval po vsem stanovanju.

Prižgal je vžigalico in se je prepričal, da ne more biti nikogar doma.

Kam je šla? Težka misel mu je šinila v glavo, grda slutnja se mu je vsiljevala, branil se je je. Preden je mogel kaj domisliti, se je vžgala luč na stopnicah, nekdo je prihajal višje in višje.

Nehote je krenil navzdol. Na ovinku stopnic je zagledal mlado vdovo. Odpirala je vrata stanovanja. V sijaju električne žarnice je bila lepa in mladostna.

Ko je zagledala Krševana stoječega na stopnicah, je zastala njena roka. Preplašila se je, nato se je njena plašnost prelila v začudenje, ko ga je spoznala.

»Dober večer!« je dvignil Krševan klobuk.

»Dober večer,« je dejala vdova; smeh je preletel njene ustnice, radovednost je nategnila njen obraz. »Kaj pa Vi delate tu?«

Krševan je bil v zadregi. Ni vedel, kaj naj stori in reče. Prestopil se je za dvoje stopnic navzdol.

»Moje žene ni doma. Ali je ni pri Vas?«

»Ne,« je dejala z vedno istim vedrim nasmehom življenja željne ženske, »pravkar prihajam domov.«

»Ne vem, kje je. Ne morem v stanovanje.«

Nato sta bila oba tiho. Vdova je odklenila vrata in postavila ključ na notranjo stran vrat. Postala je še za trenutek, kot bi čakala, da Krševan reče prvo besedo.

Ni je rekel. Zato je dejala ona, dasi je nejevoljno stresla z glavo. »Ali boste stali na stopnicah?«

»Kam naj grem? Počakal bom.«

Vdova je pomislila in je odprla usta, da bi dejala: lahko noč! — ko je pomislila še enkrat; njena beseda je nalahno trepetala.

»Stopite k meni ta čas!«

Krševan je stopil do vrat. »Če Vam ni nerodno.« Bilo mu je mučno stati na stopnicah in gledati obraze poznih prišlecev, ki so se ga strašili. Sprejel je ponudbo in stopil na hodnik.

Vdova je vžgala plinovo svetiljko in mu ponudila stol. Sama je vzela z glave klobuk in slekla plašč.

»Ali Vam smem česa ponuditi?«

Krševan je bil nemiren. Kakor da ga preganja nekaj neznanega, se mu je zdelo neprestano; kakor da stoji nekdo za njegovim hrbtom, mu je bilo. S plahim pogledom nazaj je odklonil in želel, da minejo te minute čim prej.

»Kozarček konjaka?«

Zdaj je prikimal. Kaj dela? S tujo žensko, ki ga je nagnusno tikala in lovila njegovo roko, je sedel v kavarni, tu sedi z veselo vdovo, ki mu sili konjaka. Ali ni mogoče drugače? Ali se ne podira že ta trenutek pod njim in nad njim vse v neskončnost.

Vdova je trčila z njim. On je pil. Nato ga je pogledala v oči in molčala v zadregi, zakaj Krševanov obraz je bil tako resen, njegove misli tako odsotne, da ni mogel tega prikriti manj vaje nemu očesu, kot je bilo oko poželjive ženske. Celo oči so blodile, uho je prisluškovalo.

»Nocoj ste nervozni, gospod!«

»Nekoliko,« je dejal kot v sanjah, ne vedoč, kaj se ž njim godi in si je obrisal pot s čela.

Ženska pa mu je nalila znova. Ni trčil, a pil je v dušku, miže, kakor da ga neznansko žeja. V omotici je odgovarjal na vsa vprašanja; odgovori niti logični niso bili.

Naenkrat je utrgal glas sredi besede in posluhnil. »Gre,« je dejal. Dvignil se je, beseda in roka sta mu trepetali.

»Vi se bojite!« je dejala vdova in se je dvignila. Ni bila brez pikrosti ta beseda, on jo je preslišal.

Čul pa je razločno hojo po stopnicah, nato rožljanje ključev v vratih stanovanja, slednjič hojo po sobah. Ta je bila tako razločna, da ni bilo mogoče utajiti. Žena je prišla domov.

»Grem,« je dejal Krševan hlastno. »Hvala lepa, gospa!«

»Še kozarček!«

Ni imel moči, da bi se branil. V dušku, še preden je vdova nalila sebi, ga je popil. Mudilo se mu je skozi vrata. Kakor človek, ki čuti zlo in bi se mu rad odtegnil.

Vdova je spoznala vzrok njegove bojazni in je ni ohranila zase. Ko je odpirala vrata, je dejala: »Kako se Vam mudi! Radi mene ne boste tepeni!« Smeh

je z odmevom begnil v globoko stopnišče in prerezal tišino noči.

Naenkrat sta ostrmela oba, smeh je utihnil kot nem. Sredi stopnic je stala Vera, blede kot pošast, v očeh ji je gorela sama belina. Roke je dala na prsi, prsti so se skrčili. Okamenela kot steber se spočetka niti zgenila ni.

Krševan je zatrepetal v svojo notranjost. Dasi se ni zavedal ničesar grešnega, ga je vendar zapeklo neznano kesanje, kakor da je storil Bog zna kaj. Skoro proseče mu je ušla beseda iz ust in se plazila pred njo:

»Vera!«

Ta klic je Vero predramil. Zavedela se je zopet same sebe in svoje okolice. S strčenimi zobmi in skrčenimi prsti je planila po stopnicah do vrat.

Kar se je začelo goditi, ni mogel nihče več ustaviti. Izdril se je plaz in grmel v globočino. Verini prsti so se zagreblili v temne lase mlade vdove in je niso izpustili.

»Pri nji si bil! Pri nji! Nečistnica! Zapeljivka!«

Vdova je kriknila. Ženski sta se borili divje kot dva risa. Vse, kar je spalo skritega, je planilo na dan in drvelo v strašne besede. Ogromno stopnišče je odmevalo v pozni noči, glasovi so se počasno lomili od prvega do zadnjega nadstropja. Ves gnev ni mogel najti izraza v besedi, prsti so segali po očeh, da jih izkopljejo...

Krševan je blaznel. Hotel je ženski pomiriti in ju združiti. Strašna sramota je rastla od minute do minute. Ljudje so vstajali, luči so se prižigale, vrata so se odpirala. Zavest, da stoji na sramotnem odru, je prevzela Krševana vsega. Z vso močjo je objel ženo okrog pasu in jo potegnil nase. Vrata so se zaloputnila, vdova je izginila.

Vera je ta hip podivjala. Planila je v vrata, nato v moža. Iz popite pijače in iz moštva se je nekaj dvignilo v njem. Pogledal je divje in prijel njene roke, da so kosti zapokale in da je zaječala. Vlekel jo je po stopnicah, odprl vrata in jo potisnil v stanovanje, da je onemogla padla po tleh.

Tam je nekaj trenutkov bila krog sebe, nato je utihnila. Krševan je zaklenil vrata in postal pred njo.

»Tega ti ne odpustim. Tu govori, z menoj, če imaš kaj.«

Tedaj se je Vera zopet dvignila.

»Ti mi nimaš ničesar odpuščati! Svinja! K nji si hodil!«

»Vera!«

»Svinja!«

»Prisežem lahko!«

»Ne prisegaj! Ne pomaga ti! Videla sem!«

»Ničesar nisi videla!«

»Videla sem. Zdaj mi je jasno! Zdaj mi je jasno vse nazaj! Tebi in nji bom pokazala.«

Nji? Meni kar hočeš. Javnih škandalov ne delaj. Samo tega ne. Tu zblaznim. Uničiš me!«

»Ako tudi. Ubijem te!«

To besedo je izgovorila s tako jasno grožnjo, da je Krševan obstal. Z razprtimi očmi jo je pogledal in vprašal:

»Kaj si dejala?«

»Ubijem te!«

»Nad mojim življenjem ti nimaš pravice!«

»Moj si! ...«

»Tvoj sem ... ali moje življenje ni tvoje! Nad mojim življenjem nimaš pravice!«

Ta trenutek je planilo iz Krševana nekaj, nagonu samoobrambe sličnega. Vera je v svoji polblaznosti spoznala, da so se njegove oči spremenile, da mu obraz čudovito trepetal pod črno brado. Pesti je skrčil, počasi, po pol koraka se ji je približeval. Obraz morilca je planil v njeno zavest.

Zamahnila je z rokama, blazna groza ji je izvila presunljiv krik, planila je v kuhinjo in se je zaklenila. Tam je vzela v roko sekuro in na tleh čepé je čakala ...

36.

Nikogar ni bilo. Kakor da je hiša izumrla, se ni zganilo nič več.

Krševan je stal ob steni, glava mu je klonila na prsi, težka misel mu je bredla pod čelom.

Počasi se je povrnila njegova mirna narava in pokesal se je v dno duše, kot da je on sam vse to storil.

»Treba je prespati,« je sklenil, »jutri bo drugače.« Odprl je na tiho vrata v spalnico in legel na posteljo ...

Vera ga je slišala.

Čuvstvo neznanega strahu in skrajne negotovosti jo je mučilo. Nehoté jo je bilo strah, da se je zgrozila pred lastno senco. Posluhnila je. Vse je bilo tiho.

Tedaj jo je objel občutek, ki je ni še nikoli tako določno in tako močno obiskal. Bil je občutek šibkosti, duševno stanje, ki naredi človeka potrtega in v lastno preteklost ponižanega. Tega ni mogoče odpoditi kot nadležno misel, to je nemogoče samo preboleti.

Na čuden način se vrste pred človekom vse tiste slabe strani, ki jih je imel za dobre, a zdaj odgrne in spozna njih zlò. Prizori se vrste kot jagode na molku, malenkosti rastejo v neskončnost.

Mislila je na tisto uro, ko je čula dvomljivo, nejasno besedo in je obdolžila moža. Zdaj je našla dokaze ... Slika za sliko je šla mimo, vsaka se je rezala v dušo ...

Godilo se ji je kot človeku, ki ne more spati. Sram jo je bilo sebe in si ni mogla odpustiti. Mehka slabost jo je popadla. Ta slabotni občutek je prešel z duše na telo.

Dvignila se je in stopila h kredenci. Vzela je steklenico z žganjem in postavila zelen kozarček na mizo.

Nikoli ni pila; vino je vselej le pokušala. Spominjala se je, da je bila v svojem življenju vinjena samo enkrat; še tedaj so drugi vzroki bolj delovali nanjo kot vino.

To noč je v svoji šibkosti začutila željo po močni pijači. Podzavestno je hotela dobiti v nji moč in pozabljenje. Tega je potrebovala. Predstave, ki so jo nadlegovale, je hotela umoriti.

Ko je pila, ji je vzvalovila kri. Kot dogorevajoča sveča, ki se s svojim plamenom še enkrat visoko dvigne. Telo je zbralo vse moči in pljusknilo svoje valove v dušo.

Slike, ki so jo mučile, so pričele bledeti, prikazovale so se druge. Bile so drugačne, pritrjevale so ji in jo podžigale.

Pokazale so ji revščino njenega življenja. Varanje moževo, varanje usode, varanje ljudi. Varanje, ki ga je lahko spoznala iz tisoč znakov, samo reči bi bilo treba: Da, varam te! in stvar bi bila

že zdavnaj končana in razrešena. Ona bi mu odpustila.

Ne, tega mu ni mogoče odpustiti! Tega ne!

Pila je. V njeno glavo je stopila omama. Ta omama pa je bila prijetna, neobhodno potrebna za njeno razbito dušo in izmučeno telo...

Prvič v življenju jo je pijača omamila docela. Rodile so se nove misli in sklepi, ki prej niso imeli prostora v njeni glavi. Zdelo se je, da si je bila prvič v življenju in posebno prvič v tej dolgi in težki muki na jasnem, kaj hoče storiti. Vsi ti sklepi so izvirali iz neke globine, ki je iz prvih početkov ena in ista. Bolestna bojazen je bila v nji. Videla je obraz moža kot obraz morilca pred seboj; čutila je hlad njegovih prstov na svojem vratu. Videla ga je, kako se ji grozeče bliža.

Skoraj zakričala je v globoki zmedenosti svoje zavesti: »Ne boš me več! Ne boš me več!«

Čutila je, kako je nekaj legalo nanjo, kako je nekaj brozgalo po njeni zavesti.

37.

Pozno v noči se je splazila v sobo. Krševan je bil obrnjen od nje. Zdelo se je, da spi. Bil je miren, miren, miren.

»Kako spi! Ničvrednež!«

Zgrozila se je, ko je videla njegov obraz od strani. Obraz človeka, ki je tiščal prste v njen vrat in jo hotel zadaviti. To so zaprte oči tistega... To so roke, to je telo tistega... ki se je pred nekaj minutami...

Splazila se je okrog postelje. Spal je, kot spi človek, ki se je za trenutek duševno umiril, zadovoljen, da nečesa ni storil in si ni obtežil svoje vesti in duše...

In ko je gledala spečega moža, si ga je predstavila v naročju tuje ženske, ki ljubimka z njo — o svoji ženi pa govori grde besede. Kot strugo je spreletelo njene ude. Ne ona, demon, ki jo je preganjal, je razprl oči; demon je odprl usta in kot olajšanje je spreletelo njene prsi.

»Ničvrednež! Vendarle sem prišla do dna!«

Pogledala je moža mrzlo in z nespremenjenimi potezami na obrazu. To sovražstvo je strašno in ne pozna usmiljenja. To sovražstvo računi s svojimi številkami in se ne prenagli nikoli.

Veri se je zdelo za hip, da je povsem trezna. Legla je na svojo posteljo in podprla glavo z rokama. Gledala je moža in trepetala. Gledala je njegov speči obraz, zaprte oči, nekoliko zardela lica in razmršeno črno brado.

»To je moj mož, ničvredni, podli! To je tisti, ki mi je prisegel zvestobo; ki je hodil opoldne domov in je legal k meni, izpit in izsušen od ničvrednic. To so njegove oči, njegova usta, ki so lagala, njegove roke, ki so objemale in so me hotele zadaviti, ko sem mu povedala resnico. Jutri pa me morda še ubije...«

Brezmejno zaničevanje se je izlilo iz njene duše in ni moglo v besedo.

Pokleknila je na posteljo poleg moža in ga gledala kot krvoločna zver. Slina se ji je nabirala v ustih, planila bi bila nanj in ga raztrgala. Z desnico je poiskala nož, ki je ležal pod vzglavjem. Njegovo jeklo je bilo svetlo...

Ko je začutila mrzel nož v svoji roki, je prešla krvoločnost z njegove ostrine v njeno telo. Njene oči so bile uprte nepremično v spečega moža. Usta so se mu držala na smeh, le narahlo se je zganil v spanju.

Njegov gib je vzbudil v Veri grozno bojazen. Videla ga je prebujenega, odprtih oči, kako bulijo v njo zenice, kot bi jo hotele pribiti na zid. Zadavil jo bo in se maščeval za njeno namero, ki jo je spoznal v svojih sanjah in se bori ž njo ter se prebuja. Obrvi se premikajo, rahleje sope... V tem strahu je gospa Vera sprva kot okamenela. Nato se je hipno premaknilo v njenem telesu, roka je padla...

Nož se je zasadil v grlo in se v trenutku zopet izdrl. Kri je brizgnila po prsih in po bradi, rjuhe so pordečile. Mož se je zganil, kot da pada, odprl je oči zmedeno kot v sanjah in še iz ust mu je šla kri...

Gospa Vera je za hip odskočila od njega. Učinka jo je bilo groza. Nato se je zbala, da se ne prebudi to krvavo, v vratu zeva-joče truplo in jo napade. Planila je zopet nanj in je divjala v strahu, v grozi, v grozi... Ko je zopet postala, je bilo truplo mirno, strašno, zabrisano v toplo kopel kadeče se krvi... Nož je pustila v moževem telesu; ni imela moči, da bi ga potegnila iz njega...

Bilo je končano.

Gospa Vera se je skrčila na postelji v dve gubi in je strmela na svoje delo. Tam, na drugi postelji, je ležalo krvavo telo z nagnjeno glavo in napol odprtimi očmi. Bilo je mirno, mirno, mirno in vendar se je zdelo, da še diha, dasi je nož štrlel iz prsi. Napela je oči, da bi spoznala, ali je prevara ali je resnica. Ni mogla spoznati.

Hipen občutek treznosti, ki jo je bil obvladal, jo je popustil. Objela jo je pijana omama. Zmedena čuvstva so valovala v nji, njena zavest je bila kot zavest blazneža. Prehajala je iz enega stanja v drugega, iz hipne treznosti v zmedenost; nihala je med groznim, jasnim in čistim računom in med prikaznimi, ki so bile plod blazne pijanosti.

Za trenutek se je čisto jasno zavedala. Predstave so bile podane v pretrganem vrstnem redu brez zveze. Zavedala se je, da je mož mrtev. Zavedala se je, da ga je umorila ona. In da bo prečepela vso noč ob mrtvem truplu. In morda še drugi dan, dokler ne pridejo in ne vlomijo v stanovanje. Ona jim ne odpre, ne, ona jim ne odpre. Nato bodo preiskali njegovo truplo. Njo bodo vklenili in zaslišali.

Ogromen stožec treh hiš bo samo o tem govoril, s prstom bodo kazali na njihov balkon. Uradniki bodo brskali po predalih, po papirjih, knjigah, med perilom, po vsem ...

Kdo jo bo branil, kdo jo bo pomiloval? Ali se ne bodo sosede jutri obrnile s studom od nje? Ali ne bodo rekle: »Ubogi mož! Tega ni zaslužil!«

Kaj pa je tedaj zaslužil? Ve, čarovnice, ki ste prve govorile o njem! Ali je z vami uganjal nezvestobo, da se vam smili? In mene, čemu vklepajo, ali niste trdile, da bom oproščena, če storim, kar sem storila?

Kri ji je planila v glavo. Zakrilila je z rokama in zdelo se ji je, da plava njeno telo v brezdušnem prostoru in se giblje kot da sedi v naglo bežečem avtomobilu skozi neznano temo. Iz teme, iz dna neznanega, od spodaj, od zgoraj in od vseh strani pa so se bližali oblaki. Ko so bili čisto blizu, je spoznala, da so kače. Vedno bliže so prihajale in jo objemale kot obok ogromne krogle in ji grozile, da jo stisnejo v sredo.

Pisane, z zlobnimi pogledi so se tkale med seboj, vmes pa so se vžigale višnjevaste iskre in sproti ugašale ...

Zakrila je obraz z rokama in udarila s čelom ob mrzel marmor nočne omarice. Počasi se je razgubilo vse. Vrnila se ji je hladna zavest.

Počemu to? Počemu zapor? Ali naj umiram dva meseca v preiskovalnem zaporu, da pridem pred sodnike, ki bodo ponovili vse muke in umor z besedo za besedo s svojim podlim izpraševanjem, kot bi rezali meso s telesa. Saj ni treba druge kazni. Saj je ta kazen dovolj velika!

In bodo vprašali: »Čemu ste ga umorili?«

Dejala bom: »Ker je bil nezvest.«

Kako je to grdo! Kako je to blazno! Koga sem se znebila? Koga sem maščevala? Koga sem ubila? Sebe, sebe, sebe!

Zagledala se je v praznino brez izhoda in je trepetala kot otrok v temi. Iz teme pa se je v nedogledni dalji izločil obroč. Zdelo se je, da je to obroč žab, grdih in nagnusnih. Obroč se je stiskal in rasel vedno bliže, žabe so postajale ogromne ... Spoznala je v grozi, da so to glave. Človeške glave. Glave njenega moža, odtrgane s telesa, krvaveče, z zledenelimi očmi, vse glave pa so imele odprta usta in ogromne zobe, ki so grozili, da jo zgrizejo ... Bile so že čisto blizu, zrle so jo s krvavimi zenicami, čutila je mrzel dih vseh teh glav, kot da sopejo led in se kopičijo ena čez drugo.

Vera je planila s postelje na tla, zbežala je v kot in počenila. Nato se je zopet dvignila in skočila na drugo stran postelje.

Tam je zagledala moževo truplo. Preganjajoče glave so jo pustile. Trepetala je, bala se je, jokala brez solz ...

Nekaj minut je strmela v mrtvo, spačeno obličje ubitega moža in sklep je bil storjen ... Zbrala je zadnje moči, da ubeži pred grozo ...

Nad posteljo je bila pritrjena v strop kljuka. Velikokrat jo je v nočeh, ko ni spala, gledala in ni vedela, zakaj je gori. Zdaj je vedela.

Odprla je predal pri omari in potegnila iz nje vrv. Perila ne bo sušila več. Stopila je na posteljo. Kljuka ni dosegla. Postavila je stolicu na posteljo in privezala vrv na kavelj.

Hitela je. Bala se je, da jo groza ne dohiti. Hotela je ubežati, ubežati kamorkoli... Niti ena misel jo ni več mučila, razen te misli.

Tisti hip je zopet zagrnila čudna tema njeno zavest. Ogromen krog, ki je bil še nerazločen, se je zopet ožil in jo je hotel potisniti v sredo. Bile so podgane, ogromne, žive, kakor množica mravelj. Le v globini je bila pot prosta, le todi je bilo mogoče uteči.

Z vzklikom je prevrnila stolico in planila v globino. Krog, ki je pritiskal nanjo, se je v hipu raztrgal in razbežal. Prsti so jo stisnili za vrat in polagoma popustili... Tedaj je začelo vse nekaj drugega, nepopisnega... — — —

Kaj hočete, ljudje? Čemu trkate neutrudno na vrata stanovanja, ki se že drugi dan niso odprla? Ali res že zaudarja smrad po gnijočem mesu skozi ključavnico? Ali vohate dramo, ki ste jo vi zaplodili in bi radi še enkrat, še zadnjikrat napasli svoje poglede?

Čemu ste ostrmeli, ko so padla vrata? Čemu zmajuješ z glavo, komisija in pačiš obraz, orožnik? Tu ni treba ničesar več. Tu ležita morilec in umorjenec, sodnik in priča, orožnik in odvetnik. Sama sta dopolnila zakone, ki jih nista postavila sama, bolje kot bi jih bili dopolnili vi, ki ste jih postavili. Dajte jima mir! Pokopljite ju!

»SOLNCE, SOLNCE!«

KSAVER MEŠKO.

Bival sem nekaj tednov v kopališču. Po opravkih sem zašel nekega dne v rodbino, znano mi do tedaj le površno.

Ko sem vstopil, sem videl pri stranski mizici, povsem v kotu, drobno, nežno dekletce, sedeče sključeno nad knjigami. Toliko da je napol obrnila glavico, ko sem vstopil, pa se je spet zatopila v delo: pisala je računsko nalogo, ne brigajoča se za nas in naše pogovore.

Že nekaj dni je dežilo. Vse, priroda in ljudje, je bilo zaspano in žalostno, kakor je pač navadno ob več zaporednih neprijaznih in deževnih dnevih v prvi jeseni. Ves dan, še celo zdaj med pogovorom, smo hrepeneče pogledovali ven na nebo,

v težkem pričakovanju: »Kdaj se zjasni, kdaj postane lepo?«

In res, tekom pogovora se je mračna soba razsvetljevala. In nenadoma je bilo, kakor bi kdo vrgel skozi okno v sobo polno prgišče zlata.

»Mama, solnce, solnce!« je planilo dekletce od mize.

Umolknili smo, vsi se zagledali vanjo. Ves drobni beli obraz ji je žarel v radosti, velike sive oči so sevale, ko je, solnčnim žarkom sledeča, zastrmela skozi okno proti velikemu diamantu, ki je nenadoma zažarel med temnim okvirom oblakov nad gozdom ob dolini.

Tako toplo je bilo to nenadno otroško veselje, da sta se njega toplota in soj razlila še na nas: vsi smo se nasmehnili, vseh oči so zasevale v topli radosti.

Večkrat in rad se spominjam tega nezatnega, a lepega dogodka. In si pravim z radostjo: »Kako malo je treba za srečo čistega otroškega srca!« In z otožnostjo: »Ko bi bila naša srca kakor srce tega otroka, koliko več sreče bi bilo v nas, koliko več solnca in toplote krog nas!«

SEJALCI V JESENSKI SVETLOBI.

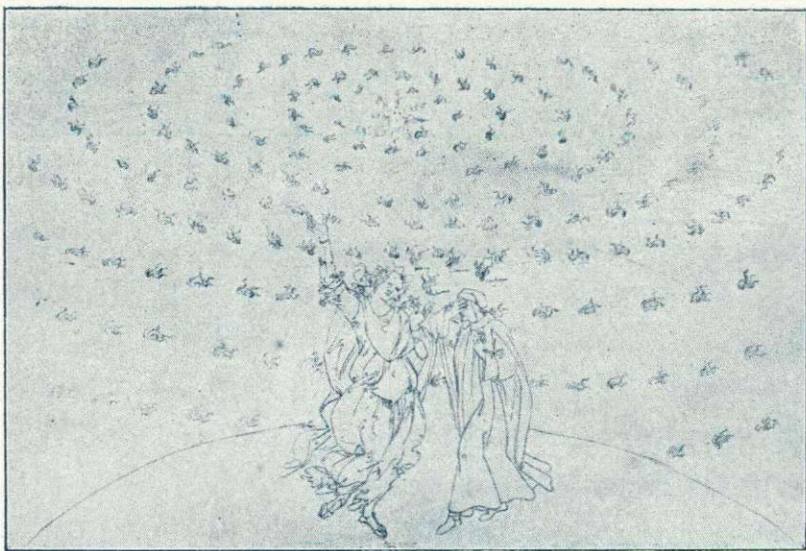
TONE SELISKAR.

Ravan, položena ob reki, razprostrta do
obzornih gora,
v jesenskih meglah blatna in žalostna,
v jesenskem solncu razparana
v brazde trepetajočega mesa.

Topoli ob stezah, visoki, goli, v vetrovih
zasločeni,
v jesenskem polmraku žalujoči maliki,
v jesenski praznosti veliki
čuvarji odprtega srca.

Sejalci v pokrajini: Oči v zrnje in v trepet
toplega duha,
v alegorijo življenja verno zamaknjeni,
z vonjavo večnosti navdahnjeni —
srce v srce.

Solnce ob zemlji še meče ljubezen v te
silne ljudi:
V jesenskem večeru so razsipajoči,
edini pesem iz sebe pojoči:
v zatonu solnca temne.

SANDRO BOTTICELLI: DANTE IN BEATRICE
NA ČETRTEM NEBESU (SOLNCU).

»Zahvali Solncu angelov se živo,«
dé Beatrice, »ki te je vodilo
v to vidno solnce sèm ták milostivo!«
Raj, X, 52–54.

Tisti krogi lučic, ki obdajajo Beatrico in
Danteja, so venci blaženih duhov, in sicer
samih učencikov, ki so s svojim naukom in
zgledom svetili Cerkvi; tako so v prvem
vencu: sv. Tomaž Akv., sv. Frančišek As.,
sv. Dominik itd.

DANTE ALIGHIERI: LA DIVINA COMMEDIA. PREVEL IN RAZLOŽIL J. D.

III. del: RAJ.

Spev XXXIII.

Končno, ko je sv. Bernard, ta mož svetega pre-
mišljevanja, razkazal vso Rajsko rožo, t. j. sedeže
svetnikov, pozove Danteja, naj dvigne pogled
kvišku k prestolu Boga samega. Ker pa je pesniku,
potujočemu še v umrljivem telesu, potrebna po-
sebna milost za to gledanje božje, se svetnik obrne
z iskreno molitvijo k Materi božji. S to mo-
litvijo se spev prične.

V prvih sedmih tercinah (1–21) je prekrasno
izražena skoro vsa dogma o Mariji, se v
čudovitih antitezah naštevajo vse njene prednosti,
ki jih ima pred vsemi angeli in svetniki, sploh,
pred vsem stvarstvom, zlasti pa prednost, da je
srednica vseh milosti.

Katoliškemu (kakor tudi pravoslavnemu) kri-
stjanu je vse, kar se tu Materi božji pripisuje,
znano in skoro ne potrebuje nobene razlage. Ker
je Sin božji Bog-človek, je Marija njegova mati,
obenem pa hči. »Od vekov cilj...«, t. j. Bog je
od vekov sklenil in določil Marijo kot cilj, h kate-
remu je vodil, kateremu je podredil vso zgodo-
vino človeštva. Prva tercina (1–3) je kakor na-
trpana najveličastnejših antitez, ki si jih sploh
človek misliti more; antiteza je tudi v tretji
vrstici: večnost — pa človeštva zgodovina. Torej
v treh vrsticah štiri antiteze. V izvirniku se
glasi ta tercina:

»Vergine Madre, figlia del tuo Figlio,
umile ed alta più che creatura,
termine fisso d'eterno consiglio!«

V »Času«, l. 1914, str. 474., jo je dr. Aleš Ušeničnik
takó-le prevedel:

»Devica Mati, Sinu hči, prelepa,
ponižna in visoka nad stvarí ti,
zamiseli večna božjega ti sklepa!«

Glede besed »figlia del tuo Figlio« dr. A. U. po
pravici trdi, da jih v neromanskih jezikih ni mo-
goče v vsej lepoti izraziti! V drugi tercini (vv.
4–6) imamo že peto antitezo, istotako veličastno:
Stvarnika je rodila — stvar! — V. 7 »V telesu
Tvojem...«, t. j. z učlovečenjem se je ljubezen
božja do ljudi, takorekoč ugasla po Adamovem
grehu, znova vžgala; in iz tega ognja (»sijanja«)
so se vemale vse brezštevne milosti, ki so bu-
dile v človeških srcih gorečnost za čast božjo in
s tem dvignile nebroj otrok človeških v Rajsko
rožo.

Ko je tako v prvi polovici molitve naštel vse
prednosti Marijine, skoro kakor ad captandam
benevolentiam, jo v drugi polovici prosi za svo-
jega varovanja, in sicer najprej, da bi se
mogel, ko je prebrodil muke Pekla, trpljenje Vic
in vse radosti Raja ter videl usodo duš takó po-
drobno (»ad una ad una«), povzpeti zdaj še do
Vira vse blaženosti (»l'Ultima Salute«), da bi
gledal vsaj za hip Boga iz obličja v obličje (visio
beatifica), in drugič, naj bi nebes Kraljica
ohranila pesnika, ko se vrne s te mistične poti,
stanovitnega do konca; saj prosi zanj tudi
Beatrice. Vv. 22–39.

To je torej sloveča molitev k Materi božji, poleg
speva V. Pekla (Frančiška Riminska) in speva
XXXIII. Pekla (grof Ugolino) po mnenju danto-
logov najlepše mesto v Divini Commedii. Moli jo
sicer sv. Bernard, v resnici pa se je vsa utrgala iz
prsi pesniku, ki je, kakor sam (Par. XXIII, 88 do
89) pravi, pozdravljal Marijo zjutraj in zvečer.

Uspeh molitve? Marija je med molitvijo imela
svoje mile oči, Očetu ták ljube, od Sina ták
spoštovane, v sv. Bernarda uprte, dokaz, da ji
je prav, če jo prosimo; nato jih je uprla v Boga.
Vv. 40–45.

Pesnik je na cilju vseh svojih željà, zatopljen
v gledanje Praluči, Žarka, Resnice, toda to vi-
denje je za človeški jezik nedopovedljivo. Vv.
46 do 57.

Vizija (zamaknjenje) je sicer — pravi pesnik —
minila, ostala pa je v srcu sladkost ob spominu
nanjo. Dve prisposobi naj bi nam to dejstvo osvet-
ljevali: prijetni občutek po lepih sanjah ter lepota
travnikov, ko je skopnel sneg; tretja prisposoba
(o kumejski Sibili) pa naj nam predočuje, kako
naglo se je vse razpršilo. (O kum. Sibili pripo-
veduje Vergilij v Eneidi, III. 445 nsl., da je v
svoji votlini vprav urejevala lističe s svojimi
prerokbami, ko je zapihal veter ter nekaj listov
odnesel, druge pa zmešal, in da se Sibila potem
ni več brigala za ureditev prerokb, poslej ne-
umljivih.) Vv. 58–66.

Pesnik pa vendarle želi vsaj nekaj tegà pove-
dati, kar je videl; odtod njegov vzklik v vv. 67–75!
Preden nam prične pripovedovati, kaj je videl v
svojem najvišjem zamaknjenju, se pesnik še
enkrat hvaležno spomni preobilne milosti božje.

(vv. 82. nsl.), katera mu je omogočila, da je vzdržal pogled v toliko svetlobo in svoj pogled — kolikor je pač ustvarjenemu umu mogoče — strnil in sklenil z božjim. Vv. 76—84.

V naslednjih tercinah, vse do konca, nam pesnik skuša vsaj malo dopovedati, kaj je videl. »V globini večne Luči sem videl vso pestro množino stvari kot enoto; vse, kar je v raznih listih po vsemiru razpršeno, je tu v eni knjigi, zvezani z ljubeznijo. Filozofskih kategorij, podstati ter pritik, ni tukaj več; v Bogu je vse to eno; zdi se mi, da sem tam zrl Njega, ki je lik vseh likov, Pralik, ki je vse, kar je, oblikoval. In še zdaj se mi srce ob tem spominu širi. Takó dragoceno je bilo zame to gledanje in tako lakomno sem ga skušal izrabiti, da bi bil en hip nepaznosti smatral za večjo izgubo in večjo dobo, nego vseh petindvajset stoletij, preteklih od plovbe Argonavtov pa do mene (t. j. do l. 1300 po Kr.). Ker je vse dobro, predmet človeškega hrepenenja, le v Bogu, je nemogoče, da bi duša, zroča v Boga, kam drugam mogla pogledati.« Vv. 85—105.

Vrstice 106—108 so kratek uvod v pripoved o gledanju dveh najglobljih skrivnosti krščanske vere, sv. Trojice ter Učlovečenja.

»Ko sem nepremično zrl v živo Luč (nel vivo Lume) — tako govori o gledanju sv. Trojice — mi je moč mojega vida vse bolj in bolj rastla in se mi boljšala; videl sem eno božjo naravo (un sembiante, una sola parvenza, una profonda e chiara sussistenza) in tri osebe v njej obsežene, ki so bile kakor trije raznobarvni krogi, katerih drugi se mi je zdel kakor odsev prvega (kakor je, če sta dve mavrici, druga odsev prve) in tretji se mi je zdel kakor ognjen dih, enako dihan od prvega in drugega. En lik je bil, eno obličje je bilo v tisti Luči, večno nespremenljivo; in če se mi je zdelo, da se spreminja, je to bilo odtod, ker se je spreminjala in boljšala moč mojega duševnega vida.« Vv. 109—120.

Sledi izraz onemoglosti človeškega govora napram vzvišenosti sv. Trojice. Vv. 121—123.

Vzklik (vv. 124—126) še enkrat označi skrivnost sv. Trojice. Ta vzklik je »klasičen izraz sholastične teologije o izhajanju božjih oseb: Bog, večni samobitni Um (Svit), popolnoma spoznava samega sebe in tako spočne neskončno idejo, v kateri se izreče (Logos, Verbum, Beseda); spoznavajoč se v spoznani Ideji kot neskončno Dobro ljubi z neskončno Ljubeznijo (Amor). Ljubezen, t. j. tretja božja oseba, se tu imenuje tudi nasmehljaj.« Al. Ušeničnik, Čas, n. m.

V izvirniku se glasi ta tercina:

»O Luce Eterna, che sola in te sidi,
sola T'intendi, e da Te inteletta
ed intendente, Te ami ed arridi!«

V Ušeničnikovem prevodu:

»O večna luč, ki sama v sebi biva,
ki sama se spozna, ki se v spoznani
v ljubezni ljubi večno ljubezniva!«

V našem prevodu smo v glagol »sidi« (t. j. kraljuješ) položili še pojem »nad«, t. j. ki živiš — v nekakšni nedostopni samoti nad vsem rajem, nad angeli in svetniki. To se ujema s pesnikovo

zamisljijo; saj ga sv. Bernard (v. 50) pozivlja, naj od Rajske rože, t. j. od svetnikov dvigne pogled kvišku (»perch'io guardassi suso«).

Končno sem videl — zaključuje Dante vso vrsto videnj v Peklu, Vicah in Raju — v drugem krogu, ki se mi je zdel kakor odsev prvega, človeški obraz, iste barve kakor krog, in sem strmел vanj; rad bi bil razumel, kakó je mogoče, da se ta obraz (t. j. človeška narava) druži s krogom (t. j. z božjo Besedo, z drugo božjo osebo), sploh razumeti sem želel skrivnost Učlovečenja. Nemogoče! Človek tega ne more doumeti, kakor tudi doslej še noben matematičar (mérec) ni našel točnega razmerja (ključa) med premerom in pa obodom kroga. Vv. 127—139.

Zadnji dve tercini vse pesnitve (140—145): Perut moje domišljije me ni mogla nesti tako visoko, da bi bil razumel najvišje misterije vere; pa vendar sem zdaj — ko živim spet na zemlji in je torej nehala vsa vizija, popolnoma blažen in srečen, zakaj ob koncu vizije me je prešinil blisk (t. j. posebno razsvetljenje božje) in od tedaj je moje srce mirno: na svoji mistični poti skozi Pekel, Vice in Raj sem se naučil in zdaj vem, da je največja modrost ta, hoteti to, kar Bog hoče; zdaj takó vdano živim in tekam v skladu z voljo božjo, kakor z vozom pokorno tekó kolesa.

Devica in Mati, hčerka svoj'mu Sini,
ponižna dekla, angelov kraljica,
od vekov cilj človeštva zgodovini,

4 človeško si naravo v stan, Devica,
povzdignila tak plemenit, da smela
je Stvarniku postati stvar rodnica.

7 V telesu Tvojem vnovič je vzplamtela
Ljubezen, ki iz njenega sijanja
v naš večni mir ta roža je vzbrstela.

10 Nam tu ljubezni baklja si poldanja,
a smrtnikom le-tam na zemlji doli
si nade vir, ki teče brez nehanja.

13 Gospa, velika toli, močna toli:
kdor k Tebi se za milost ne zateče,
bi letal brez peruti koderkoli.

16 Nikdar dobrota Tvoja ne odreče
prošivcu; mnogeokrati, v času nuje,
neprošena celó naproti teče.

19 Kar dobrega sploh kakšna stvar vsebuje,
vse: usmiljenje, kreposti obilnost vsake,
vsa veledušnost v Tebi se združuje.

22 Glej ta-le, ki dospel je sèm z dna mlake
vsega sveta, na poti prek vsemira
bil priča duš usode take al take,

25 ponižno v Tvojo milost se ozira
za moč, da mogel višje bi se vzpeti
s pogledom, do vse blaženosti Vira.

28 In jaz, ki rad bi, da bi mogel zreti
le-ta kar jaz, Te prosim zanj: usliši!
Besede naj preslabe se ne zdé Ti!

31 S priprošnjo svojo vso razprši, zbriši
megló mu umrljivosti spred óči,
da Špas se razodene mu najviši.

- 34 Še prosim Te, ki vse je v Tvoji môči,
kar češ: ohrani mu srce, Kraljica,
čisto po teh vidénjih — v čas bodoči.
- 37 Nagnjenj mu strastnih bodi vladarica!
Glej, zanj sredi te družbe svetih zbrane
k molitvi roke sklepa Beatrica!«
- 40 Oči, Bogu ták ljube, spoštovane,
v m o l i v c a v p r t e, priča so mi bile,
kakó so všeč ji prôsnje bogovdane.
- 43 Nato so v Večni Svit se obrnile
in vanj, kot pač nobêno še ták jasno
okó človekovo, se zatopile.
- 46 A v meni, ki sem z željo davnočasno
na cilju bil, prešlo, kot bilo prav je,
je vroče hrepenenje, prej nevgasno.
- 49 Smehljaje mi Bernard znamnje dajal je,
naj kvišku zrem; no, jaz sem sam že preje
to storil bil, kar on mi zdaj dejal je,
- 52 ker moje okó, čisteje in čisteje,
se vglabljal v Praluč je, v tisti Žarek,
ki sam iz sebe, vir resnice vse je.
- 55 Poslej je bil moj bistre vse prejarek,
da mogla bi slediti mu beseda,
da mogel moj spomin bi čez ta jarek.
- 58 Kot njemu je, ki v spanju sanjo gleda,
vzbujenemu pa bi samó ostala
sladkost, ki z njo ga sanja je navdala:
- 61 ták meni zdaj: prešlà mi vsa domala
je vizija, občutje le prijetno
je v srcu še, ki vizija ga izzvala.
- 64 Ták sneg skopni pod žego mladostno;
ták pismo je propalo v vetra piši
s Sibilino modrostjo zagonetno.
- 67 O Svit, nad vse človeške pojme viši,
vsaj malo svoj mi soj v spominu obnôvi,
ki v njem v nebes si javil se mi hiši!
- 70 Daj jezik mi, da s svojimi jaz slovi
vsaj iskro ukrešem v Tvojo čast in hvalo,
ki vžgó ob njej še pozni se rodovi!
- 73 Saj Tvoje se veličje bolj spoznalo
iz T v o j e g a b o n a t e strune vdara,
in če mi Ti spomin podpreš vsaj malo. —
- 76 Da sem tedaj preostrega zbog žara
oči od Žarka živega proč krenil,
bi vse bilò zgubljeno mi nemara;
- 79 takó pa vzdržal sem in nisem trenil
in prav zbog téga — se spominjam — smelo
svoj vid z Neskončnim strnil sem in sklenil.
- 82 O božje milosti obilno vrelo:
vglobiti drznil v Luč sem neizrečeno
okó, do cilja gledanja dospelo!
- 85 V globini videl sem, kako tam v eno
se knjigo, zvezano z ljubeznijo, vse vije,
kar v listih čez vseмир je razpršeno.
- 88 Podstati, prítike, vse njih lastnije,
vse to, zvarjêno v eno klopko, kuje
se v eno luč, kot ena luč vse sije.
- 91 Tam Pralik, ki to klopko oblikuje,
sem zrl najbrž, ker se še zdaj mi širi
ob misli tej srcé in se raduje.
- 94 Zamaknjena mi duša v taki meri
je v Lik bilà in taka nje tegoba,
vanj pazno, večno zreti v svetem miri,
- 97 da h i p nepaznosti bi zame doba
bil večja ko vseh dvajset pet stoletij,
kar Argo vzrl Neptun je iz morja groba.
- 100 To namreč duši, ki ta Svit ji sveti,
dogaja se, da ji je nemogoče,
drugam, od Njega proč, v drug prêdmet zreti;
- 103 ker dobro, katero vsaka volja hoče,
je vse le v Njem; če katero vne Njegá je,
nobeno ni povsem osrečujoče.
- 106 Kar zdaj povem, povem samo jecljaje,
celó, kar vgreblo v pamet se pomnjivo;
ko dete bom, ki še cmaká sesaje.
- 109 V preživem Svit, ki sem ták pazljivo
zrl vanj, obličje eno le je bilo,
ki bilo, je in bo nespremenljivo;
- 112 toda za moje okó, ki se krepilo
je v gledanju, se obraz je enoviti
spreminjal z vida mi rastočo silo.
- 115 V globoki, jasni Višnje Luči biti
tri kroge vzrla misel mi je tiha:
treh barv, v obod so enak bilí razviti.
- 118 Biló je, ko da krog iz kroga niha,
kot mavrica iz mavrice; bil tretji
kot ogenj, ki ga prvi z drugim diha.
- 121 Ah, kák izrazim v praznem naj početji
svoj dojem! In še s tem kák zaostajem
za istino, ki zrl sem jo v zavzetji!
- 124 O večni Svit, sam v sebi živ n a d rajem:
umevaš se le sam, umevan v vžgani
ljubezni ljubiš z večnim se smehljajem! —
- 127 Ko gledal dljè s svetlobo obsijani
sem drugi krog, ta odsvit Prasvita čisti,
zazrl prikáz v notrini sem neznani:
- 130 zazrl sem lik, u barvi kroga isti,
in bil izraz človeškega je lika —
zamaknjen ves strmel v prizor sem tisti.
- 133 Kot mérec, ki ta ključ ga najti mika,
da kroga točno mero ugotóvi,
a ne dobi do ključa v mislih stika:
- 136 ták jaz sem bil ob tej prikazni novi:
ž e l e l sem vedeti, kák s krogom sklada
se lik, v neskončnosti kák je njegovi.
- 139 Ni nesla moja me perut... Znenada
pa šine liki blisk, ki zrak pretresa,
mi v um: vtešila ž e l j a se je rada.
- 142 Omagal tu mi vid je za nebesa...
A zdaj gibálo mojih je željá
— kot giblje voz, da z njim tekó, kolesa —
- 145 Ljubezen, gibar solnea in zvezdá.

P R O S V E T N I D E L

MIRKO RAČKI: HARON, BRODNIK ČEZ REKO
AHERONT V PODZEMSKEM SVETU.

V tem hipu proti nam svoj čoln prižene
odonstran starec belih las ...
(Pekel, III, 82, 83.)

OB KONCU PREVODA DIVINE COMMEDIE.

DR. JOŽA DEBEVEC.

Z današnjo številko »Doma in sveta« je prevod Dantejeve pesnitve došel do konca. (Pesnitev obsega namreč, kakor znano, en spev kot Uvod, potem 33 spevov Pekla, 33 Vic ter 33 Raja.) Pekel je izhajal v letih 1910 in 1911, Vice ves čas vojne in še pozneje od l. 1915. pa do 1920., Raj v letih 1921—1925.

Ali zdaj, ko je došel do vrha, prevajavec morda vriska od veselja? Naj takoj izjavi, da se mu godi ravno nasprotno in da je njegovo veselje, ki je ob prevajanju rastlo od speva do speva, tedaj, ko je prevedel zadnji verz, padlo ob zavesti, da so menda res vsi Dantejevi prevajavci — slovenski gotovo ni izvzet — le bolj izdajavci (traduttori — traditori), ki jih po pravici zadeva Prešernovo trojno gorje:

»Gorjé, gorjé, gorjé mu, izdajavcu!«

do ničle.

Zato naj namesto visokoletečih besed sledi le par suhoparnih ugotovitev. Najprej torej,

ker je povsod vprašanje po razlogih najvažnejše: zakaj sem se lotil prevajanja te celó Italijanom samim težkoumevne in italijanskemu narodu kot takemu le malo ali nič znane pesnitve? (Da je širokim plastem italijanskega naroda Dante malo znan, se tujec takoj prepriča: vsako italijansko mesto ima na najlepših trgih spomenike kralja Vittoria Emmanuela, Garibaldija, Cavourja itd., toda Danteja vidimo le malokje; zdi se, da mu Italijani še zdaj niso odpustili trdih besed in očitkov zaradi nesloge, pohlepa itd. Še celo Firenza, rojstno mesto njegovo in sedež umetnosti, mu ni postavilo umetniškega spomenika. Kakor je v življenju sam hodil, tako je sam tudi v moderni Italiji.

»Prevelika je tvoja perot,
presvetel očesa tvojega žar
in premajhen, preslab poskril se ti rod...«
(Župančič, Ptič Samoživ.)

velja tudi o Danteju in Italiji. Ta nedostatek so čutili znanstveni krogi ter povzročili, da je Firenza l. 1917., ko se je bližala šeststoletnica pesnikove smrti, razpisala lepo nagrado 12.000 lir za spis »Dante«, ki bi poljudno razložil najširšemu občinstvu življenje in delovanje pesnikovo. Tekmovalo je nekaj pisateljev, toda komisija vseučiliških profesorjev — ni mogla nobenemu prisoditi nagrade.) Čemu torej naj bi ga mi bolje poznali nego njegovi rojaki? Ali naj imamo prevod zato, ker jih imajo že vsi drugi narodi, tudi skoraj vsi slovanski? Ali naj s prevodom samo to dokažemo, da je naš jezik prav tako zmožen za izražanje najvišjih misli kakor drugi? Ne tajim, nekoliko stavplivala na-me tudi ta dva razloga; vendar zadnji in najgloblji je bil ta, da bi bil — kakor pri drugih narodih — prevod ka ž i - p o t

»v deželo duhóv« (Preš.),

»v deželo sveto, deželo misli in željá,
kjer vedno jasno je nebo razpeto,
kjer mir in pokoj, sreča je doma!« (Strit.)

Samo ka ž i p o t; zakaj, kdor enkrat najde pot v to deželo, jo razgleduje z izvirnikom v roki. Službo ka ž i p o t a je prevod, kakor rečeno, že mnogokrat opravil. Tako n. pr. mi je na moje vprašanje, kdaj se je začel z Dantejem baviti, odgovoril g. dr. Fr. Pernè, profesor verouka v Ljubljani, to-le:

»Na ljubljanski gimnaziji nas je pri neobveznem pouku italijanščine (l. 1883.) opozoril profesor dr. K. Ahn na velikega pesnika. To mi je ostalo v spominu, toda bolj na površju. Kot bogoslovec in tudi pozneje kot mlad duhovnik sem se rad pečal s spisi duhovitega apologeta Fr. Hettingerja. Ni mi ostalo prikrito, kakó zelo je on cenil Danteja in kako

pogostokrat ga je navajal. Obenem sem tisti čas izvedel za nov nemški prevod *Divine Commedie*, ki ga je bil prav tedaj (l. 1888.) dovršil O. Gildemeister, župan mesta Bremana, in ki ga je kritika pozdravila kot do tedaj najboljši prevod v nemškem slovstvu. To dvojje me je vnelo za Danteja. Naročil sem si omenjeni prevod in se spravil nanj z velikim pričakovanjem. Nisem se varal: dobri uvodi v posamezne speve so mi pomagali preko prvih težkoč, z veseljem sem prebiral spev za spevom. — Zavedajoč se priznane sodbe, da tudi najboljši prevod zaostaja za izvirnikom, sem si omislil še italijansko izdajo... Bilo je v Kranju. Na samotnih sprehodih, zlasti po kakem tihem gozdu, sem rad ponavljal:

„Nel mezzo del cammin di nostra vita
mi ritrovai per una selva oscura,
che la diritta via era smarrita.“

Dolge vrste krasno zvenceh tercin sem se naučil naizust. — Od takrat naprej mi je Dante ljub in drag za sv. pismom ter za Hojo za Kristusom. Večkrat sem si mislil, s kakšno radostjo bi pozdravil moža, ki bi imel toliko vztrajnosti, da bi nam v slovenskem jeziku podal veličastno *Divino Commedio*. Več naših izobražencev bi potem Danteja začelo spoznavati in čislati, kakor to opazujemo pri drugih narodih. Krog častivcev tega poeta je bil od začetka povsod majhen, a širi se od stoletja do stoletja. — Tista srčna želja se mi je izpolnila. *Divino Commedio* imamo zdaj tudi v slovenski obleki!«

In ta dr. Pernè je bil tisti, ki me je, — kakor sem to že v predgovoru l. 1910. javno povedal — ko sva bila učiteljska tovariša v Kranju, toliko časa nagovarjal, da sem se dela res lotil. Takó gre vpliv od osebe, od knjige, od prevoda dalje in dalje...

Prevod imamo. Ampak kje in kakó? Raztresen v 13 letnikih »Doma in sveta«. Če juristi pravijo: »Quod non est in actis, non est in mundo« (t. j. kar ni v zapiskih, za jurista ne obstoja), po vsi pravici slično trdim tudi o tem prevodu: Dokler ne izide v obliki knjige, ga ni. Kdo pa ima vse dotične letnike »Doma in sveta«? In če jih ima, kdo bo brskal po njih za posameznimi spevi? In tako torej naš prevod zdaj počiva in spi nevzdrumno spanje v starih letnikih »Doma in sveta«; počitek mu bo zmotil le kak nejevoljen vzklík mladega čitatelja (čitateljice), zadevajočega ob čitanju starih »Dom in svetov« ne prestando na tisto: La D. C., češ: »Kaj pa je s to morsko kačo, ki se vleče menda že od pamtiveka po teh listih?« (Dobro, da prevajavec rentaćenja ne bo slišal!) In spal bo prevod spanje pravičnega, dokler ga ne vzbudi v življenje klic kakega bogatega ameriškega založnika...

Če dobimo prevod v obliki knjige, kdo ga bo pa čital? Ne tajimo, le majhno število; morda te-le tri vrste izbrancev: Tisti, ki

ljubijo družbo velikih duhov iz preteklosti, velikih ne le po mislih, ampak tudi po značaju. Dalje morda tisti, ki vedo, da dela velikih mož niso nič drugega kakor izraz njih trpljenja. (Dantejeva *D. Commedia* je imela vir v dvojni bolesi pesnikovi: v nesreči domovine, razcepljene od l. 1289. dalje v stranki »belašev« in »črnašev«, i Neri, i Bianchi, ter v smrti Beatrice, umrle l. 1290., v 24. letu starosti. Kaj niso iz sličnih dveh bolesi privrele Prešernu Poezije iz srca?) V svojem lastnem trpljenju bodo našli v teh delih pravo uteho. Tako vemo, da je n. pr. naš pisatelj Podlimbarski v svoji žalosti čital Danteja. Čitali ga bodo slednjič morda tisti, ki žele človeštvu srednjega veka pogledati v dno duše. In morda še kakšna vrsta bravev.

Kakšno vrednost ima ta prevod? Že v predgovoru (l. 1910.) sem zapisal, da prevajam le kot jezikoslovec; ta prevod naj bi bil res samo kažipot k izviru. Nekaj vrednosti imajo samo uvodi pred posameznimi spevi. Prevod niti za znanstvene namene ni poraben (Slovenske razprave v Dantejevem Almanahu, izdanem od dr. Al. Resa, se niso mogle niti najmanj nanj ozirati), kam li za proučavanje pesniških lepote! Samo dva speva Pekla je prevedel Oton Župančič, pa že iz primerjanja teh dveh z mojima imajo tisti, ki zdaj v šoli (po Grafenauerjevi Čitanki) berejo Pekl, to-le sodbo: Ne glede na lepoto pesniškega izraza pove Župančič isto to čeneje, krajše in naravnaje. Prav nič se ne bom izgovarjal na težkoče vsebine Dantejeve pesnitve; nasprotno, popolnoma se strinjam z A. Petavićem, ki v svojih Študijah i Portretih, IV, Split, 1923, govoreč o Danteju v hrv. književnosti in naštevajoč vse hrv. prevode, končno pravi: »Lažje je prevajati Danteja nego kakšnega D'Annunzia, Pascolija, Stecchettija i. dr. Pri teh sta pesniška misel in vsebina podrejenega pomena, glavno je način, kako so to izrazili. Ti odtenki izražanja se le težko prenesó v tuji jezik, in redki so prevajavci, ki se jim to posreči. Dotičnik mora biti pesnik velikega okusa in še večje sposobnosti, da se prilagodi podrobni izglajenosti izvirnika. Pri prevajanju Danteja gre lažje: pri njem je misel globlja in popolnejša od oblike; četudi v prevodu izgine lepa oblika in barvenost izvirnika, pa ostane vsaj vsebina, ob kateri se prevod, čeprav ima manj vredna mesta, še vedno zdi dober, vkljub temu, da nima nič skupnega z lepoto izvirnika.« (Str. 24.) Po teh besedah ne bo težko umeti, da je bil izraz »mojstrski«, dvakrat od kritike v teku 13 let rabljen v prilog temu prevodu, le spodbuda na dolgi poti.

Kakó sem prevajal? Vsak spev sem najprej kar mogoče natančno in umljivo prevedel v prozo, pri čemer mi je dobro služilo izdanje Matice Hrvatske (prevel dr. Izo Kršnjavi), potem šele sem iskal pesniško obliko. Držal sem se Dantejevih tercin, t. j. vseskozi z ženskimi rimami. Če sem včasih

imel v glavi dve lepi rimi, ki sta izborno izražali misel izvirnika, a t r e t j e družice (tercine!) nisem našel, naj sem jo tudi po več tednov iskal, in sem moral zaraditega zmisel manj jasno in bolj po ovinkih (s parafrazo!) povedati, sem vedel, da temu ni kriv naš jezik, temveč moje jezikovno neznanje ter nespretnost. Prepričan sem, da se dá vsaka tercina še na 99 načinov in vedno boljših prevesti, če je le — mož za to. Pazil pa sem, kar le mogoče, da se je vsak tercinski stavek (ki ga tvorita po dve in dve tercini) popolnoma kril z izvirnikom in ne segal v naslednji stavek. Držal sem se tudi enajsterca (endekasilabo), vobče naglašujoč drugi, šesti ter deseti zlog, torej: — ' — — — ' — — — ' — semtertja sem seveda uporabil svobodo romanske metrike.

Naj končno vendarle dam duška tudi svojemu »trpljenju«, ki me je semtertja obiskalo med prevajanjem. Kakor so namreč v Italiji slabi razlagavci Divine Commedie ime »dantolog« pripravili dokaj ob kredit, takó da je ta naziv skoraj zasmehljiv (Italijani celó obžalujejo, zakaj ni Dante v Peklu, tam v osmem krogu k desetim grapam, namenjenim za razne sleparje, ustvaril še enajste za svoje razlagavce in prevajavce), takó sem moral tudi jaz zaradi svojega prevoda marsikako grenko požreti: Že takoj po prvem spevu Pekla! Komaj sem ondi (v. 15) rabil nekoliko manj navadni izraz žestok (»v strahu žestokem«), ki ga ima pa tudi Pleteršnik, se mi je že oponašalo, češ: komaj je začel, pa ž e s t o k a. Rima čarovna, duhovna, ovna (tam, v. 38) je nekatere brave spominjala na tisti Prešernov zbadljivi nasvet: »on, ovka, ovec, druge pritikline...« Ker sem v Peklu — dasi čisto upravičeno — večkrat rabil izraz rozpóka, póka... (pri Dantejevi pripovedi o sestopu v vedno globlji prepad), mi je prijatelj hudomušno omenil, da bom najbrž tudi sam v kaki taki »póki« obtičal, češ, »iz Pekla ni rešitve in ni še nihče ven prišel«. In ko je po prevodu Pekla nastal trileten presledek, je tudi dr. Aleš Ušeničnik (Čas, 1914, n. m.) vpraševal, kje je ostal Debevec, »ali ne pride do Vic? ali se morda že tri leta kje ,vica', da ga ni na pregled?« In obenem je izrazil bojazen, da prevoda Vic in Raja morda sploh ne dobimo.

Končam. Vse te vrstice sem napisal, ker je sedanje uredništvo »Doma in sveta« odločno želelo, naj ob koncu prevoda kaj rečem; m o j sklep je bil že davno, da si bom ob koncu obraz zakril in molčal, po tistem znanem: »und der Rest ist Schweigen«.

Zadnja beseda bodi beseda zahvale Kato-liškemu tiskovnemu društvu, ki je skozi 13 let tako velikodušno dovoljevalo prostor mojemu prevodu v »Domu in svetu«; brez »Doma in sveta« ta prevod pač ne bi bil zagledal belega dne; beseda zahvale pa tudi tedanjemu uredniku, dr. Mih. Opeki, kakor tudi dr. Alešu Ušeničniku, ki sta mi z izvrstnimi nasveti pomagala na temni poti skozi Pekel.

FR. POTOČNIK IZ SVOJIH SPOMINOV O PREŠERNU.

Auszug aus meinen Memoiren. —

Dr Bleiweis lernte ich im Jahre 1848 in Krainburg kennen, wohin er von Laibach auf Besuch [seines Vetters und¹] seines Bruders Conrad kamm. — Deutlich erinnere² ich mich, wie er eines Nachmittags in das dortige Kaffehhaus tratt; Dr Prešerin war auch da. Welch ein Unterschied im Äußern dieser beiden [bis dahin¹] bisher größten Männer der Slovenen.

Dr Preširens damalige äußere Erscheinung war die eines vom Cynismus angehauchten Stoikers und in so ferne als es wahr ist, daß Demokrit von Abdera über die Thorheiten der Menschen immer gelacht haben soll, so war er, in Folge seines unerschöpflichen kaustischen Witzes, nicht bloß nach dieser, sondern — und dieß ganz ausgesprochen — auch nach einer andern edlern Richtung, Demokrat. Es wäre vollkommen unrichtig, wenn man denken würde, Prešerin hätte diese seine filosofische Richtung nicht gekannt; das Geniale seiner im Ganzen so groß angelegten Natur ließ ihn gegen das Ende seiner Tage nicht bloß [nicht bloß¹] sein untergegangenes Leben, sondern auch die (Unmöglichkeit der) Erreichung des || Ideals seines Herzens³ nur zu wohl erkennen, und dieß Alles machte ihn für seine Zukunft gleichgiltig. Es ist nicht ohne Interesse, daß so gewiß es ist, daß wir ihn in Krainburg, vielleicht mit Ausnahme von ein paar der dunkelsten Ultramontanen, Alle nicht bloß wirklich liebten, sondern sein von uns Allen anerkanntes Genie, sein edles für [A¹]alles Gute so empfängliche Herz und — ich sage es offen — sein herbes Unglück aufrichtig achteten, er sich doch einen Freund in engster Bedeutung des Wortes, einen Freund, dem er in einsamen Stunden sein Herzleid geklagt hätte nicht anschloß; und daß — ich glaube es so — hatte seinen tiefern G(r)und; standen wir doch Alle, was Wißen und Talent betraf tief unter ihm. Wie weich übrigens die Herzenssaiten dieses großen Menschen, den flachester Unverstand gemeiner Natur unverdientermassen in den Koth herunter zu ziehen versuchte, gestimmt waren, mag folgendes Faktum beweisen.

Es war das Jahr 1848; Wie jubelte da seine Seele; wie unverhohlen und freudig begrüßte er den Völkerfrühling und doch — wie richtig sah er voraus; — wie || wenig hoffte er von der Zukunft. Es war eines Abends jenes Jahres, daß Dr Prešerin, der dermalige Präsident des Klagenfurter Landesgerichtes Victor von Vest und ich in der Wachtstube der Krainburger Nationalgarde saßen.⁴ Vest war einer der aufrichtigsten

¹ V rokopisu spet črtano. — ² Rokopis prvotno: erinnerte — ³ V rokopisu se glasi to mesto: »sondern auch die Erreichung des Ideals seines Herzens zu erreichen, nur zu wohl... erkennen,« kar je očitna pisna pomota. — ⁴ Bila je ta stražarnica v mestni hiši (»na rotovžu«), poleg farne cerkve v Kranju.

Verehrer Prešerins⁵ und ich bethete i(h)n⁶ förmlich an. Nach mancherlei andern Gesprächen kamen wir auf die Poesien⁷ zu sprechen und Vest erzählte, (daß)⁸ seine Schwester Marie, zu dem bekannten Ständchen »Luna sije« eine Melodie componirte,* und nun sa(n)gen⁹ wir, Vest und ich, die in weicher italienischen Musik gehaltene Weise.¹⁰ — Nach kurzer Zeit stützte Prešerin seinen Kopf auf seine Hand am Tische und kaum daß wir ein paar Strofen endeten stand er plötzlich auf, reichte und drückte uns fast krampfhaft die Hand und ohne auch nur ein Wort zu sprechen ging er — ohne alle weitere Begrüßung,¹¹ — zur Thüre hinaus; allein, was Vest und mich frappirte, war, daß über seine Wangen die hellen Thrämentropfen rannen. Wir Beide sahen¹² uns an, und Vest bemerkte: »Wenn ich daß¹³ geahnt hätte, würden wir ihm den Schmerz nicht bereitet haben. Aber eines ist mir in jenem Momente klar gewesen: »Prešerin || hat Julje wirklich geliebt und liebte sie zur Zeit dieser Episode noch; — »Armer Petrarka.« — Wir wollten unsern Dichter wo möglich diesen Abend noch einmal sprechen, und gingen in das Gasthaus zur alten Post, wo er regelmäßig zu nachmalen pflegte und fanden ihn nicht; wir gingen zum Jallen — zu Mauril Majer; wir fanden ihn nicht. Tags drauf erfuhren wir, daß Prešerin¹⁴ Tags bevor früh nach Hause kamm sich abschloß und für Niemand mehr zu sprechen war.

So war also Dr. Prešerin im Jahre 1848. Stoiker — Cyniker — Democrat und manchmal schien es, daß es bloß noch nur eines Faßes bedurfte um auch Diogenes zu werden; schwerlich aber hätte Dr. Prešerin einem Alexander eine andere Antwort gegeben, als wie der Letztere.

(Iz »Prešernove mape« † Fr. Levca.)

»Narodno stražo« so bili v Ljubljani ustanovili že 18. marca 1848. (Novice 1848, str. 51.) Na isti strani pa poročajo Novice dné 29. marca 1848, da so tudi »v Novem mestu in v Kranju že napravili národne straže«. In v sredo 23. VIII. 1848 prinašajo (na str. 146) dopis o veliki »veselici v Kranju«; v nedeljo teden da je (13. VIII. 1848) obiskala Ljubljanska narodna straža Kranjsko ter da sta »praznovali srčno pobratenje med seboj«. In bil da je vesel praznik, in možnarji da so pokali. In da »kakor je pa Kranjsko mesto že nekdaž slovélo, sloví po pravici še zdey — zakaj v njem prebiva naš slavni pesnik Dr. Prešerin!«

Prešeren je še tisto leto obolel na smrt. Od dné 4. novembra 1848 do dné 7. februarja 1849 ga je že dnevno obiskoval na domu zdravnik dr.

⁵ Rokopis: Preserins — ⁶ Rokopis: in — ⁷ T. j.: »Poezije« Prešernove. — ⁸ V rokopisu izpuščeno. —

* Marie Vest, spätter verehelichte Gasperini, war überhaupt eine der geistreichsten Frauen ihrer Zeit. Ihre Begeisterung für Prešerin streifte an Schwärmerei — ⁹ Rokopis: sagen — ¹⁰ Katera je ta melodija? Ali se nam je ohranila? — ¹¹ Rokopis: ohne alle weitere Begrüßung, [ohne ein Wort zu sp] — ¹² Rokopis: sahen sahen — ¹³ Rokopis: Wenn ich [es] | dieß | — ¹⁴ Rokopis: Preserin —

Anton Beschek.¹⁵ 8. februarja 1849 pa so zapeli pesniku Kranjski farni zvonovi.

C. kr. stavbni svétnik Fr. Potočnik je živel in služboval do l. 1888 na Kranjskem. Takrat se je preselil iz Ljubljane v Gorico, kjer je umrl v 82. letu svoje starosti 20. junija 1892. (Novice 1892/220; Slov. Narod 1892, štey. 142.) Fr. Levec, ki nam je ohranil tu podani dokument, je iz Potočnikovih spominov o Prešernu pred tem objavil sam v Prešernovem albumu l. 1900 (str. 875): »Potočnikov dnevnik o Prešernovi smrti« in pogrebu.

V Ljubljani, 4. XI. 1925.

Dr. Avg. Žigon.

KRST PRI SAVICI V CENZURI.

DR. AVGUST ŽIGON.

V literarni javnosti imamo doslej le dva kronološka podatka o Prešernovem Krstu, oba o dokončanem tisku pesnitve; 1) Prešernovo besedo Čelakovskemu z dné 22. VIII. 1836: »beiläufig Ende März erschienen«, in 2) Blaznikov datum v zapisniku o izvršenih delih njegove tiskarne (»Arbeitsbuch« I., 92): »14. April 1836: 600 Exempl. 8vo. — für Herrn Dr. Prešérin.«¹ Nov dokument nam pa tu zdaj premakne Prešernov Krst tja do 10. I. 1836, ko nam ga izpričuje že kot dovršenega v dveh lastnoročno Prešernovih rokopisih: akt o cenzuri speva.

Akt pa nam ni le ob Prešernu, ampak tudi sam po sebi zelo dragocen v naši kulturni historiji. Dokument nam je, nazoren zgled, kakó preprosto in enostavno je poslovala zloglasno razupita predmarčna cenzura v v naši domači deželi, kadar je neovirano poslovala sama, — brez »domače pomoči«! Kadar se ni kaj pohujševal ter po svoji vesti s svojim širokim obzorjem in dobrim srcem kaj vmes vtikal domač človek, da se izkaže Dunaju, — »statt sein Amt zu handeln«.²

1.

Dné 12. januarja 1836 je oddal v gubernijsko vložišče Prešeren predpisano »prošnjo« z datom 10. I. 1835, torej s pisno pomoto namestu 1836:

Na prvi strani pole:

Kolek: SECHS-KREUTZER

Hochlobliches k. k. Gubernium!

Ich wünsche die in duplo mitfolgende poetische Erzählung mit dem Titel Krst per Savizi drucken zu lassen, und bitte:

Das hochlöbliche k. k. Gubernium geruhe mir hiezu die Bewilligung zu ertheilen.

Laibach am 10. Jänner 835

Dr. Franz Prešérin M/P

¹⁵ Zapuščinski akt Prešernov, 40.

¹ Lj. Zv. 1882, 110. — Kronološki pregled, 34. —

² Prešeren Čelakovskemu: 29 IV. 1833 (Lj. Zv. 1882, 50).

Na četrti strani pole:

890.
196 den 12. Jänner 836.³

An
das hochlöbliche kk
Landesgubernium

Gefuch
des Drs Franz Preslhérn

um Bewilligung zur | Drucklegung der von | ihm verfaßten
poeti[s]chen Erzählung: | Kerst per Savizi. |
Mit Beil. /. in duplo.

Et

2.

Protokola o seji gubernija ni v aktu. Ohranil pa se je sled o njem v Pintarjevem prepisu. Odkod in kako, — meni dodanes temna skrivnost!

12. I. 1836, No 890. Fasc. 54—43.

Dr Franz Preslhern ddo 10/I 1836 bittet um Bewilligung zur Drucklegung einer von ihm verfassten poetischen Erzählung betitelt »Kerst per Savizi« — wird dem Herrn Prof. u. Gymnasial Direktor Dr Andreas Gollmayer zur Äußerung über die Zulässigkeit der nachgesuchten Druckbewilligung übermittelt.
21/I 1836 Stelzig m/p.⁴

3.

Po seji gubernija z dné 21. I. 1836 je dobila Prešernova prošnja na levi polovici četrte strani uradni pripis (rubrum):

No 890.

Œ

Wird dem Herrn Professor und Gymnasial Vice Director Dor Andreas Gollmayer zur Äußerung über die Zulässigkeit der nachgesuchten Druckbewilligung gegen Rückzug übermittelt.

Vom KK illirischen Gubernium

Laibach am 21ten Jänner 1836.

Wieselburg⁵

In takó je bila Prešernova vloga dostavljena profesorju drju. Gollmayerju, — z obema izvodoma Prešernovega rokopisa vred.

4.

Hochlöbliches k. k. Gubernium!

Der gehorhamst Gefertigte hat das Manuscript: »Kerst per Savizi: sloshil Dr Preslhérn« aufmerksam durchgelesen.

Da in demselben nichts enthalten ist, was der Religion, oder den guten Sitten, oder der bestehenden Staatsverfassung entgegen wäre, so wolle das Hochlöb. Gubernium den Druck dieses Werkchens gnädig erlauben.

Laibach am 12. Febr. 1836.

Andr. Gollmayer
Prof. der Dogm.

³ Notat gubernijskega vložišča na hrbtu Prešernove vloge. — ⁴ Ta nepravilna prepisava podpisava Stelzichovega mi priča, da ni imel L. Pintar sam izvirnika v rokah, ampak le kak prepis. Da torej tu ni bral č za g L. P., ampak nekdo drugi. — ⁵ Ferdinand Anton Graf v. Aichelburg, 1828 do 1848 gubernijski tajnik v Ljubljani.

Na obratni strani:

3763.
764 am 13. Febr. 836.⁶

An
| das Hochlöbliche k. k. | Gubernium
| in | Laibach. |

Prof. Gollmayer erstattet das Gutachten über das vom Dr. Preslhérn vorgelegte Manuscript: »Kerst per Savizi«. / Mit dem in duplo vorgelegten Manuscripte,⁷

3

Et

Fasz: 54.—43.

5.

Po izvršeni presoji in po oddanem mnenju drja. Gollmayerja je gubernij opravil v svoji seji z dné 20. II. 1836 še svoj zadnji formalni posel prečudovito ob kratkem:

K. K. illirisches Gubernium in Laibach.

StudHofkoon

Censur

Referent Herr Gub. Rath Stelzich.
Zur Sitzung am 18. Februar 1836.

N^{ro}. $\frac{3763}{764}$ praes. 13. Febr. 1836.

Bur. VII.

Prof. Dr Gollmayer berichtet

de dato 12. Febr. 1836, Zahl —

zur Gub. Zahl 890, daß in dem von Dr Preslhérn verfaßten Manuscripte Kerst per Savizi,« nichts enthalten sey, was der Religion, den guten Sitten od. der bestehenden Staatsverfassung entgegen wäre, u. sonach der Druck dieses Werkchens zu gestatten wäre.

R⁸

Da hiernach die Drucklegung keinem Anstande unterliegt, so wäre dem einen Pare des Manuscriptes das Imprimatur zu ertheilen u. sonach zu erlassen

Vert⁹

Vid. BücherRevis.Amt zur Übernahme des Duplicats u Vormkung

Za tem potrdilo s Pavškovo roko:

Gesehen und das Duplikat übernommen.

K. K. Büch. Rev. Amt Laibach den 9. März 1836.

Pausche¹⁰

⁶ Notat gubernijskega vložišča na hrbtu akta.

⁷ Tu je enkrat jasen dokaz, da je delegirani cenzor prejel akt in o b a priložena rokopisa predse v cenzuro.

⁸ = Referat? Ali: Referendum? — ⁹ = Vertatur!

¹⁰ Cenzurni rokopis Krsta v ljubljanskem muzeju je tisti izvod, ki si ga je vzel Pavšek tu, dné 9. marca 1836, kot »duplikat« v cenzurni svoj arhiv. Cenzurne opazke nima nobene, le pripombo, odn. golo signaturo: »ad Nrum 55, 1836«. Zdi se, da s Pavškovo roko. V vsem cenzurnem aktu samem te številke ni nikjer. Ali je to številka Pavškovega uradnega dnevnika, odn. registra?

Beschr

ExpSchb¹¹ auf Abschr. des Rubrums
3/3 vom Gub. Exh. No 890.

NB

auf daß mit d. Imprim. zu ver-
föhende Pare des Manuscripte

Die Drucklegung des umliegenden Manuscriptes
wird mit der Erinnerung bewilliget, daß nach
vollendetem Drucke die vorgeschriebenen
Pflichtexemplarien an das hies. kk prov Bücher-
revisionsamt abzugeben seyen. am 20./2 1836

Concl: per unam: Stelzich¹²
20./2. Znaimwerth¹³ Sogleich¹⁴ Wildensee¹⁵

Zum Expedit am 3 März 1836 — Mundirt
Raunicher am 5/3 — Collationirt Kapp[ler] et
W[a]schel — Expedit am 8/3 1836. — Zur
Registratur 17/5 — ||

Cenzura je bila s tem opravljena vsa. Dne
12. I. 1836 vložen v dveh rokopisih, je bil
Krst 21. I. izroč en drju. Gollmayerju v pre-
sojo, 12. II. že presojen in 13. II. guberniju že
spet vrnjen, 20. II. v seji odpravljen. 8. III.
že iz ekspedita oddan revizorju Pavšku, ki je
9. III. pripisal svoj »vizum« ter prevzel
»duplikat« v shrambo. Katerega dne pa je bil
dostavljen Prešernu kot avtorju, in po kaki
poti, ni iz akta razvideti.

14. aprila 1836 je bil nato Krst pri Blasniku
že dotiskan v 600 izvodih.¹⁶

*

Doba še ne dveh mesecev, in ves popravek
cenzure je bil dokončan in dovršen, akt pa že
v registraturi, — brez vsake afere, brez vsa-
kega slovensko domačega vrišča! In to ob
samem »strašanskem« Krstu! Od l. 1834, od-
kar in dokler je bil dr. Gollmayr delegirani

¹¹ Exp = expeditur! — Schb = Sch(mid)b(urg),
ljubl. guverner »Excellenz Herr Joseph Camillo
Freiherr v. Schmidburg«.

¹² Podpis koncepta z lastno Stelzichovo roko;
koncept sam pa je pisan ves z drugo roko, z
roko konceptnega uradnika. — Zadnji odstavek
(»Besch[e]id«) je moral priti na tisti cenzurni
izvod Krsta, ki ga je prejel Prešeren ter ga dal v
Blasnikovo tiskarno, kjer se nam je potem izgubil.

¹³ Concl(usum) per unan(imia). — Podpisan je:
Johann Nep. Praksch Ritter v. Znaimwerth;
prej v Novem mestu prvi komisar pri okrožnem
uradu; 1834—1848 »k. k. wirklicher Gubernial-
Sekretär« v Ljubljani.

¹⁴ Opomba na aktu z rdečim svinčnikom: Ur-
genca ekspeditu.

¹⁵ Nejasen podpis. Zdi se očesu da: Wilder,
a sodim, da: Wildensee, s polnim imenom: Eduard
Fischer v. Wildensee — konceptni praktikant, ki
je koncipiral in zato sopodpisal gorenji akt o
seji za referenta Stelzicha.

¹⁶ Glej: Kronološki pregled, str. 34.

gubernijski cenzor, je Pavšek molčal in mi-
roval.

Miroval? Kaj in kako pa, če res takó,
potem tisti Prešernov sonet »An Pauschek
und Stelzich«, ki je gotovoda prav iz te dobe!
Ne iz l. 1834 še, pač pa iz l. 1835.

V svrhu orientacije v tej smeri — najprej
tu biografski podatki o življenjski poti treh,
tu soudeleženih mož!

Dr. Andrej Gollmayr, * 28. XI. 1797 v
Radovljici na Gorenjskem. Študije v Ljubljani:
a) gimnazija I./VI. (1810/11—1815/16, vsa leta prvi
premiant): sošolec Mihe Kastelca, L. Martinaka,
Fr. Edlauerja, Blaža Crobatha, Matije Goll-
mayerja, Martina Ivanetiča, Blaža Potočnika;
b) filozofija I./II. (1816/17—1817/18); c) teologija
I./IV. (1818/19—1821/22; ordinacija že po III. letu:
23. IX. 1821). — Službovanje: a) 1822—1825 ko-
operator na Brdu pri Podpeči. — Nato: 1825 (od
9. II.) do leta 1828/29 na Dunaju, v svrhu višjih
teoloških študij, alumnus c. r. Institutionis
sacerdotalis pro ampliori eruditione ad S. Augu-
stinum Viennae, kamor ga je poslal 9. II. 1825
škof Wolf, ki je bil nastopil škofovsko oblast v
Lj. 1824; 1828: doktorat in konkurz za stolico
dogmatike na ljublj. liceju. — Službovanje:
b) 1829 nekaj mesecev kooperator pri Dev. M. v
Polju; c) v Ljubljani 1829/30—1835/36, Prof. publ.
ordin. theologiae dogmat. in Lyceo Labac.; (ime-
novanje 8. IX. 1829; 1833/34—1835/36: c. r. Gymna-
sii acad. Labac. Vice-Director; 1835/36 še poleg
tega (eno leto: kot naslednik Pavškov!): »et scien-
tiae educationis Prof. supp.« = Supplent der
Erziehungskunde, wohn. in der Spitalgasse 274);
d) v Trstu: gubernijski svetnik (1836—1845; od
l. 1837 častni kanonik tržaškega kapiteljskega kora
pri katedrali sv. Justa); e) na Dunaju: dvorne
komisije svetnik (1845—1854 »ss. Theologiae Doctor,
Canonicus honorarius capituli cath. Tergestini,
c. r. aulicae commissionis Consiliarius, Director
gymn. et Referens penes c. r. commissionem auli-
cam studiorum«; l. 1847 postal »c. r. Consiliarius
aulicus« — dvorni svetnik; vsled preosnove l. 1848
potem 1848—1854 ministerialni svetnik: »c. r. Con-
siliarius Ministerii publicae instructionis«; 1853 je
dobil naslov opata: »Abbas de Petúr in Dioecesi
Veszprimiensi«, — kot prehod do knezonadško-
fijstva); f) v Gorici: knezonadškof (24. VI. 1855 do
17. III. 1883: skoraj 28 let); 18. XI. 1854 cesarsko
imenovanje; 23. III. 1855 potrditev iz Rima; —
3. VI. 1855 posvetitev v Ljubljani (Wolf); 24. VI.
1855 nastop izvrševanja oblasti v Gorici. — 1858 je
po škofa Wolfa vzgledu ustanovil v Gorici vele-
znano »deško« po domače »malo semenišče« (na
čast svojemu patronu sv. Andreju s križem:
»Andreanum«), iz stare nezdrave milárne pod
Gradom. 1863: imenovanje za ces. tajnega svet-
nika; 1869: podelitev velikega križa sv. Leopolda.
— Smrt: † na veliko soboto 17. III. 1883, ob
4½ zjutraj, po trodnevni bolezni, v 86. letu svo-
jega življenja. Pogreb: 20. III. 1883 ob 9. zjutraj.
— Plemenit mož, razborit mož; gorenjski mož
nemškega zrna. (Viri: Juventus c. r. gymn. La-
bac. do l. 1816; Catalogus cleri dioec. Labac. 1819
do 1854; Schematismus des Laib. Guberniums

1830—36; Status pers. archi-dioec. Goritiensis, do l. 1884; Zgodnja Danica 1854, str. 204: imenovanje; 1855, str. 62: potrditev, 87, 93, 96: 25. V. prihod v Lj., 99/100: posvetitev, 104: odhod v Gorico iz Ljubljane, 108: v soboto 18. VI. prihod v Gorico; 109, 112, 113: 24. VI. na god sv. Janeza Krstnika instalacija. 1883, str. 95. in Novice 1883, str. 95: smrt. — Voditelj 1916: Dr. J. Lesar, Zavod za višjo vzgojo svetnih duhovnikov pri sv. Avguštinu na Dunaju in Slovenci (str. 138).

Jurij Pauschek, profesor filozofije, cenzurni revizor, kanonik, slednjič direktor takratne filozofske fakultete v Ljubljani. * 8. IV. 1784, Ljubljana, Šempeter. — Študije vse v Ljubljani: a) gimnazija I./V (grammatica I./III.: infima, media et suprema, 1800/1—1802/3; IV.: rhetorica 1803/4; V.: poetica 1804/5); b) filozofija; c) teologija I./IV. (ordiniran 22. IX. 1811). V tej dobi v licejski knjižnici bibliotekarjev pomožni »skriptor«. — Službovanje: a) »vikar« na Igu (1811—novb. 1813); nato v Ljubljani: b) profesor filozofije na ljublj. filozofski fakulteti, na liceju (novb. 1813 — do konca šol. l. 1834/35; 1813/4—1818/19 provizoren, novb. 1819—1834/35 definitivni: »Philosophiae in Lyceo Lab. Prof. p. o.« = publicus ordinarius; 1819/20: Prešernov profesor! Ob koncu šolskega l. 1834/35 se je kot kanonik sam odpovedal stólici; 1829/30—1834/35 tudi še: »et scientiae educationis Prof. suppl.«); c) provizorni cenzurni revizor: 1822—1848 (od imenovanja 1822, do ukinitve cenzure 1848: »k. k. Bücherrevident«, »c. r. Gubernii a libris revidendis«); d) kanonik: dec. 1834 do † m. apr. 1853; (imenovanje decembra 1834, umestitev pri Šenkavžu začetkoma m. januarja 1835; Prešernov sonet: »Chorwölff!«); e) 1838/39—1848/49 (10 let: direktor »filozofskih študij«, »in c. r. Lyceo Labacensi Director«); vpokojitev 2. IX. 1849. Ob odpravi cenzure, že l. 1848, izgubil tudi »revizorstvo knjig«, po 26 letnem »delovanju«. — Smrt: † 15. VI. 1853, 8 ¾ zj., na sušici, v 70. letu (Novice 1853, str. 196; Zg. Danica 1853, str. 100: »Iz Ljubljane 15. rožnika. — Dans so visokočastiti gospod Jurij Pavšek, korar in bivši vodja nekdanjih modroslovskih šol, po dolgi bolezni v Gospodu zaspali.«). — Viri: Juventus gymn. Lab. 1801—1805; Catalogus cleri dioec. Labacensis 1807—1854; Schematismus des Laib. Gouvernements 1823—1848; Novice 1853; Zg. Danica 1853; Izvestja muz. društva za Kranjsko 1906, str. 152: Iv. Vrhovnik, Iz dnevnika Blaža Blaznika.

Anton Stelzich, kanonik, gubernijski svétnik v Ljubljani, prošt celovski. * 10. VI. 1791 v Košeticah na Češkem; 12. VII. 1814 ordiniran. a) Do 11. III. 1834 kanonik v Kromerizu. Dne 11. III. 1834 ces. odlok o imenovanju za gubernijskega svétnika, za duhovnega in študijskega referenta ter častnega kanonika v Ljubljano. (Wiener Ztg. 21./3. 1834, No. 67, pg. 267; Laibacher Ztg. 27./3. 1834, Nr. 25, pg. 97: Wien. Se. k. k. Majestät haben mit Allerhöchster an den Obersten Kanzler, Grafen v. Mittrowsky, erlassenen Entschließung vom 11. März d. J., den Canonicus zu Kremsier, Anton Stelzich, zum Gubernialrath, dann geistlichen und Studien-Referenten bey dem Laibacher Gubernium, zugleich aber auch den-

selben, da er nun sein Canonicat zu resigniren hat, zum Ehren-Domherrn zu Laibach allergnädigst zu ernennen geruhet.«) Laib. Ztg., Amtsblatt Nr. 26, den 28. Febr. 1835, pg. 150: prvi podpis Stelzichov pod uradno okrožnico ddto. »Laibach am 7. Februar 1835. — b) 1834—1843 v Ljubljani: gubernijski svétnik in častni kanonik. (1835 še »woh. am Domplatz 298.«, 1836—1843 »woh. in der Herrengasse 210.«); c) 1843 — † 6. V. 1858 v Celovcu: stolni prošt in gubernijski svétnik, »woh. Villachergasse 103«. (Do l. 1851 še aktiven gub. svétnik, poslej »emeritus«, kot doslužen v pokoju.) — Viri: Wiener & Laib. Ztg. 1834; Catalogus cleri dioec. Lab. 1835—1859; Schematismus des Laib. Gouvernements 1835—1848; Personalstand des Bisth. Gurker Kirchen-Sprengels 1844—1859; Novice 1858, str. 151: † »v 67. letu svoje starosti«; Zg. Danica 1858, str. 86: »V Celovcu je umrl 6. t. m. (=maja) ondotni stolni prošt, poprejšnji gubernijalni svetovavec v Ljubljani, v. č. gosp. Anton Stelzich.« — L. Pintar, Akrostihida pri Prešernu. (»An Pauschek und Stelzich.«): Lj. Zvon 1898, str. 255.

Na tej podlagi je sedaj že mogoč trden kronološki sklep o Prešernovem sonetu: ne iz l. 1834, ampak iz l. 1835! Kanonikat v Ljubljani sta prejela oba, Pavšek in Stelzich, sicer že l. 1834: Stelzich 11. III. 1834, Pavšek m. decembra 1834. Toda umeščen je bil Pavšek šele začetkoma januarja 1835. Ker Prešernov sonet označa že obadva za korarja, pač ni sonet nastal pred m. januarjem 1835, preden je bil instaliran pri Šenkavžu Pavšek. Ali pa morda vendarle, koj že tiste dni m. decembra 1834?

In tu je sedaj vprašanje: Ali je res sonet kot posledica v zvezi s cenzurnim dogodkom ob elegiji »Dem Andenken des M. Zhóp«? Z dejstvom, da je neki ljubljanski cenzor (kateri? ne vemo še dodanes!) zatrl v nemški obsmrtni elegiji tiste globoke, silne verze o življenjski bolesi Čopovi — in pa poetovi:

Du schiedest von der Welt begeistrungstrunken,
In voller Kraft, des Schmerzes überhoben
Zu sehn die Deinigen im Gram versunken.
Nun ist vorbei der innern Stürme Toben,
Der Liebe Schmerz, er ist nun ausgelitten,
Die unerwiedert Dir die Brust gehoben.
Du siehst und fühlst nicht, wie mit rauhen Tritten
Getreten wird das Edelste im Leben,
Wie Wen'ge, was doch Allen noth, erstritten.
Wie kühn die Stolzen ihre Häupter heben,
Sie, die des Menschen wahren Werth nicht kennen,
Wie nichtig oft sogar der Besten Streben.
Nicht mehr wird Dich die alte Wunde brennen,
Daß fremd das Vaterland ist seinen Söhnen,
Daß sie sich scheu'n Slowenen sich zu nennen,
Daß abhold sie den theuren, süßen Tönen,
In denen sie die Mutter auferzogen,
Nur fremder Sitte, fremder Sprache fröhnen.¹⁷

Res-li da bodi v zvezi sonet s tem literarnim dogodkom, ki ga je Prešeren doživel v Ljubljani

¹⁷ Slovan 1917, 117.

za svojih dni v razdobju od Čopove smrti 6. VII. 1835 pa do objave nemške elegije 25. VII. 1835? Ali pa morda vendarle v zvezi z nečim, kar leži že preko ter izven te dobe, kar pa je nam dodanes še nepojasnjeno!

V literarni zapuščini Prešernovi se nam je ohranil sonet pod števil. 56, datiran, doslej neobjavljen nemški sonet, brez podpisa, toda pisan z isto roko kakor pismo pod števil. 34 v isti ostalini; pismo, ki je datirano: Neustadt am 19. März 1836, in podpisano: Dein Freund Laschan.

Sonet pa je ta:

An Freund Dr. Preßhörn. 56

Wie können wir der Liebe Rosen retten
Vor den gesalbten Fäusten des Vandalen,
Der sie ergrimmt schnurstraks will überfallen,
Und aus der Dichtung Frühlingsgarten jetten?

Mein best' Sonett will ich sogleich verwetten
Gen seiner Waaden kögelrunde Ballen,
Daß nur darum die Rosen ihm mißfallen,
Weil sie ein Pfühl sind künftger Wochenbetten!

Drum laß mit ihm uns zum Vertrage schreiten;
Er tritt' uns ab der Rosenlager Segen,
Wofür wir ihm ein andres Pfühl bereiten:

Er soll in Hinkunft, will er Liebe pflegen,
Und sonst hinüber in's Elisium gleiten,
Zur Kuhmagd sich auf duftgen Kuhmist legen!

13/8 1835.

In v kak namen sonet na tem mestu?

Sonet je satira. Literarna satira. Ni pač dvojbe o tem, dasi ne — na oko! Toda vsebina soneta? — gosta tema. Dostopne so nam komaj drobtinice.

Naslov priča, da je sonet nekako v stiku s Prešernom. Takoj prvi verzi pa, da je v neki zvezi z literarnim delom, z njegovo poezijo; z vsebino poezije njegove, — z njegovimi »der Liebe Rosen«.

Sonet velja neznani nam, njima pa, vsaj Prešernu in Laschanu, za njihovih dni do skritih intimnosti poznani, konkretno historični osebnosti. Eni sami! Možu, ki je v sonetu dovolj še jasno označen za korarja, po takratni nošnji z dokolenkami (»kögelrunde Waaden«), ter za vandala. V tem smislu za vandala, da pred njegove miselnosti pestjô (»vor den gesalbten Fäusten des Vandalen«), pred cenzuro njegovo, niso varne »der Liebe Rosen«. V zvezi z naslovom samim ob teh »ročah« sklep: da misli Laschanov sonet — Prešernove »der Liebe Rosen«.

Toda, ni »ljubezni rož« nikjer v nemški obsmrtnici »Dem Andenken des M. Zhóp«. Tudi v tistem cenzurno zatrtim, tistem silnem, tu sprej ponatisnjenem odstavku ne! »**Ljubézní so cvetlice kál pognále**« — pa v Prešernovem »Sonetnem vencu« (22. II. 1834).

V ta namen — tu sonet Laschanov.

Tudi Prešeren, »an böser Wunde leidend«, nam je zapustil podobno strupen in še bolj

srđit, po vsebini zeló soroden sonet. V literarni zapuščini njegovi se nam je ohranil pod števil. 18. Iz iste dobe?

Sonett.

18

An böser Wunde leidend muß entsenden
Poiantos Sohn die Pfeile, die vom Bogen
Alcides sicher stets ihr Ziel erflogen,
Um Wölff' und Schlangen von sich abzuwenden.
Schwer wird es ihm sie also zu verschwenden;
Erliegen, wenn der Seher nicht gelogen,
Kann Troia nicht, bis er nicht hingezogen,
Und seine Pfeile nicht den Kampf beenden.
Steht ab von mir, dem schmerzdurchwühlten, wunden,
Erprobet nicht des Liedes sich're Pfeile,
Laßt den das bess're Ziel, das sie gefunden!
Zähmt euren Muth, auf daß euch nicht ereile
Ihr Wurf, ich warne euch in guten Stunden,
Chorwölff'! euch wird Lykambes Tod zu
Theile. —

Christlich.¹⁸

»An Pauschek und Stelzich Chorwölff'«, je akrostih soneta. Dve historični osebnosti, dva znana cenzurna gospoda pri guberniju v Ljubljani sta adresa tega pisma v verzih. D a n e s, po razrešitvi Pintarjevi, to kar na oko!¹⁹ Toda sicer vsebina soneta pa? Tudi tu, kakor v Laschanovem sonetu, nam do dandanes vsa pravzaprav še vedno le — gosta, gosta tema.

In zdaj problem: Nista li oba soneta pa v neki notranji medsebojni zvezi? Tam korar, cenzor. Tu dva, oba pri cenzuri v Ljubljani. In v sonetu Laschanovem, in v sonetu Prešernovem podobni si migljaji na zasebna ozadja, — v zadevah ljubezni; tiste, v poeziji, češ da, farizejsko persekvirane ljubezni!

Sonet Laschanov z dné 13./8. 1835 je skoraj za mesec dni tostran roka od 6. VII.—25. VII. 1835; tostran torej cenzurnega dogodka ob nemški elegiji »Dem Andenken des M. Zhóp«. In vendar navzlic temu ni sonet s tem dogodkom v zvezi, ker govoré o drugem svetu in merijo drugam — »der Liebe Rosen«.

Sonet Prešernov ni datiran. Od te strani ne moremo torej stvári do živega. Toda, naj li res menijo tisto cenzurno črto tam v obsmrtnici Čopovi n. pr. Prešernovega soneta verzi: Erprobet nicht des Liedes sich're Pfeile, Laßt den das bess're Ziel, das sie gefunden! Dobile so si puščice torej že svoj cilj, in slabši bi kot ta jim bila onadva, Pavšek in Stelzich, — z vsem svojim! Pa bodi res ta cilj njihov, »das bess're Ziel, das sie gefunden«, — Čop? smrt Čopova? Kje ob njem, ob smrti njegovi — puščice? A morda li cilj njihov — tista Čopova boleš, tisto globoko

¹⁸ Objava strogo po Prešernovem rokopisu pod števil. 18 v lit. zapuščini njegovi. Le da je tam rokopis gotica, tu pa verna transkripcija v latinsko. Kakor Laschanov, nima tudi Prešernov sonet podpisa. In vzrok je pač jasen, — dasi ne na oko!

¹⁹ Lj. Zv. 1898, 255.

obupno trpljenje njegovo iz nesrečne ljubezni do domovine, »vdove tožne zapuščene«, tep-tane od hlapčevsko zblaznele inteligence domače, drugam prodane, v deželi rodni naši! Ker to je vendar vsebina tistega cenurno zatrtga odstavka v obmrtnici Čopovi.

Kam torej merijo verzi Prešernovi?

Ne povsem jasno izporočilo pripoveduje, da je imel Prešeren sitnosti s cenurno gospodo ljubljansko tudi zaradi svoje »Nebéške procésije«. Datiral je to svojo pesnitev sam v leto 1835, v isto leto torej, ki je leto nemške obmrtnice Čopove in leto Laschanovega soneta.

»Nebéška procésija« je lokalna satira na vse družabne »vrednote« takratne Ljubljane. In če kje, leté v tej pesnitvi puščice kakor bliski kar križema na vse strani navzgor in navzdol. Cilj njihov je — »napeta štula«, napihnjena nadutost, farizejska lažnivost in hinavščina mesta; njega družabna laž, pobe-ljeni grob!

Toda, naj ménijo li ta cilj, »das bess're Ziel, das sie gefunden«, — verzi Prešernovi?

Za Vse svetnike, pravi Prešeren, da je bila tista pesem njegova o Ljubljani. »Bil je Vseh svetnikov dán.« Ali je morda torej sonet »An Pauschek und Stelzich Chorwölf!«, v zvezi z »Nebéško procésijo«, šele iz dni po Vseh Sve-tih leta 1835? In da ni torej zveze s sonetom Laschanovim z dné 13./8. 1835?

Facit: »Der Liebe Rosen«, — so edini pozitivni fakt! Fakt z dné 13. avgusta l. 1835. Vse drugo pa — gosta, doslej nam neprodirna tema! Pozitivnega ne vemo nič še. Zató še vedno ni izključeno, da je Prešernov sonet »An Pauschek und Stelzich Chorwölf!« morda nastal še za življenja Čopovega, še »tik pred« nemško elegijo v spomin Čopove smrti; ter da ni Laschanov sonet z dné 13./8. 1835 torej odmev in že posledica Prešernovega.²⁰ Domneva stoji proti domnevi. Nič več, nič manj! In katera je v dani vrzeli bolj premišljena, ne pa, katera bolj kričava, to — odloča.

Eno pa nam tu izpričuje in ugotavlja do popolne trdnosti ob spornem sonetu Prešernovem »An Pauschek und Stelzich« — danes objavljeni cenurni akt: izključuje ga iz leta 1836, — kar doslej še vedno ni bilo izven vsake dvojbe! Ob Krstu ni Prešernu dala ljubljanska cenura zanj prav nikakega povoda. O tem je zdaj, po sreči, dokaz tu! Cenurni akt o Krstu nam Prešernov nastop zoper Pavška in Stelzicha zatrdno datira pod leto 1836, kakor nam ga m. decembra dospeli kanonikat Pavškov datira preko leta 1834. Torej od obeh strani končno prispevki in podatki za datiranje soneta Prešernovega — v leto 1835. V tisto nemirno leto torej, ko je Prešeren spesnil in dovršil, od Čopove smrti (6. VII. 1835) navzgor, svoj genialno globoki, vsej aka-demsko žurnalistični, žurnalistično kričavi

»kritiki«, — kritiki brez vseh nujno potrebnih pogojev in podlag navzlic — vendarle grandiozni Krst, z epilogom in avten-tičnim komentarjem — v »Pevcu«!

V Ljubljani, 14. XI. 1925.

PREŠERNOVA ZDRAVICA.

DR. AVGUST ŽIGON.

Tista pri nas takó izjemna umetnost obliko-vanja, ki jo je Prešeren udejstvil v svoji poeziji, se bolj in bolj obveljavlja v naši literarni kritiki kot poseben problem záse. Nele forme kot take, ampak tudi praksa, tisti posebni način, recimo individualna pot in svojebitni akt oblikovanja samega kot takega, so nam in nam še bodo ob Prešernovi umetnosti bolj in bolj predmet poseb-nega študija in raziskovanja. Dolga bo še pot do podrobnih ugotovitev! Saj smo dandanes prav-zaprav šele in komaj pri začetku.

Faksimile Prešernovega avtentičnega rokopisa »Zdravice« v današnji prilogi nam prinaša — na okó! — velezanimiv primér iz tega sveta.

Ohranila se nam je Prešernova »Zdravica« vsa le v dveh lastnoročnih rokopisih in poleg tega še v dveh natiskih Prešernovih; v dveh rokopisih njegovih pa — brez 3. strofe.¹ Literarni dokumenti o dejstvu so torej:

Štirje Prešernovi rokopisi »Zdravice«:

- 1.) v literarni zapuščini pod 4a,
- 2.) v literarni zapuščini pod 4b,
- 3.) v Blasnikovem rokopisu Poezij - brez strofe 3.,
- 4.) v muzejskem rokopisu Poezij - brez strofe 3.¹

Dva Prešernova natiska »Zdravice«:

- 1.) 26. IV. 1848 v Novicah, str. 69;²
- 2.) 23. XII. v Kranjski Čbelici V., 25.

Faksimile v današnji prilogi je fotografsko posnet po prvem izmed navedenih rokopisov, po rokopisu 4a iz lit. zapuščine poetove. Ni pa faksi-milirani rokopis 4a najprvotnejša oblika »Zdravice«; prvotnejša od faksimilirane je v roko-pisu 4b. In v svrhu ugotovitve tega medsebojnega razmerja med obema rokopisoma, ter v svrhu ugotovitve — na okó! — nekaterih nadaljnjih literarnih dejstev, se mi zdi nujno potrebna tu objava tudi še rokopisa 4b, iz istega vira, iz iste literarne zapuščine Prešernove:

Sdravíza

4b

ob novíni léta 1844.

Spet terte fo rodíle,
Priyatli! vínze nam fladkó,

Ki nam oshívlja shíle,
Serzé rasjáfni in okó,

Ki vtopí
Vfe fkerbí,
Vefélo úpanje budí.

¹ Rokopis Prešernov pod šte. 15 v literarni za-puščini njegovi ne šteje tu, ker obseza le zadnji dve strofi, na listu papirja enake oblike kakor Prešernova rokopisa Poezij.

² Kronološki pregled, str. 76: Corrig. 26. III.

²⁰ Lj. Zv. 1925, 128.

Komú pervo sdravízo
 Napíli bómo króg in króg?
 Slovenzov porodnízo,
 Deshélo náfhó shívi Bóg,
 Brate vfe,
 Kar naf je
 Sinóv flovénfke mátere! |

V foveráshnike s oblákov
 Rodú naj náfhga tréfhí gróm!
 Proft, ko je bil ozhákov,
 Napréj naj bo Slovenzov dóm!
 Naj sdrobé
 Njih roké
 Veríge vfe, ki jim teshé!

Edínóft, írezha, ípráva
 K njim naj nasáj fe vèrnejo!
 Otrók, kar íma Sláva
 Vfi naj fi v róke féshejo,
 De obláft
 Spét in zháft,
 Ko blé fte, bófte nafha láft! — |

Bog shívi vaf, Slovéнке,
 Prelépe, shláhtne róshize!
 Ni táke je mladénke,
 Ko náfhje je kerví deklè;
 Ko do sdéj,
 Sanapréj
 Slovíte, dráge, vekoméj! —

Ljubésni fládke fpóne
 Naj vèshejo vaf na nafh ród,
 V njim íklepajte sakóne,
 De níkdar vèzh napréj od tód
 Hzher finóv
 Sárod nów
 Ne bó pajdafh foveráshnikov! —

Mladénzhi! sdaj fe píje
 Sdravíza vafha, ví, nafh úp!
 Ljubésni domazhíje,
 Nobèn naj vam ne vfmèrti ftrup! |
 Ker po naf
 Bode vaf
 Jo ferzhno varvat' klízal zhaf. —

Shivé naj vfi naródi,
 Ki dan dozhákat' hrepéné,
 De kóder fónze hódí,
 Ne bó pod njím fúshne glavé!
 Kupza tá
 Njim veljá
 Naj Bóg jim dôbro frézhó dá!

Vífôko sdaj prijatli,
 Kosárze sa-fe vsdígnimo!
 Saj fmo fe vfi pobrátlí,
 Saj êno mífel míflimo; —
 Bog naj te,
 Bog naj me,
 Naj naf shíví továrfhe vfe! —
 Amen. ||

To je prva nam ohranjena faza »Zdravíce«. Prvotnejša od té nam dodanes ni znana.

V faksimilu podani rokopis, rokopis 4a, pa nam prinaša dve novi fazi v razvoju oblike, dve stopnji še tja do končne njene redakcije. V svrhu ugotovitve teh dveh faz je predvsem ločiti v faksimiliranem rokopisu 4a dvoje: a) temeljni tekst, b) popravke in izpremembe druge ter ponekod še celó tretje roke poetove.

Temeljni tekst je pravzaprav le nov prepis tu natisnjene faze 4a na čisto. Primerjava na okó si fakt ugotovi brez težave. Vendar pa kaže ta prepis, negledé tu seveda na razlike v akcentih, — že tri nove izpremembe teksta; in te so:

a) predvsem nova varianta »bránit'«, s korekturo »várvat'« kot odmev rokopisa 4b; a končno spet »bránit'«, kar imata poslej stalno in brez vsake izpremembe oba cenzurna rokopisa in pa tudi oba natiska iz l. 1848;

b) izločitev 6. strofe »Ljubézni sládke spóne«, ki ni morda prišla šele tu kot dostavek in kesnejša izpopolnitev v spev, ampak si jo je tu Prešeren že dvignil in eliminiral iz teksta ter si jo pripisal tja na konec rokopisa v svrhu eventualne izpustitve, odnosno — kesneje iznajdene in faktično izvršene spojitve njene s peto strofo v eno samo;

c) opustitev prvotnega pripisa »Amen« na koncu speva.

Te tri izpremembe v temeljnem tekstu faksimiliranega rokopisa 4a ne pričajo le, da imamo v njem nov, in sicer res kesnejši prepis prve faze, ohranjene v 4b; ampak te izpremembe so že nov korak, so že priprava za novo preoblikovanje umetnine, ter so kot táke torej same že nova, že druga faza njene oblike.

In Macunova varianta, ki si jo je bil vrli mož ob tiskani tekst »Zdravíce« vpisal v svoj izvod Čbelice V. ponekem nam neugotovljivem, po lastni njegovi izjavi tudi še v bohoričici pisanem rokopisu, ní (upošteváje netočnosti prepisa!) nič družega kot pravzaprav le od besede do besede ista faza kakor tu v temeljnem tekstu faksimiliranega rokopisa ohranjena druga faza »Zdravíce«.³

To mimogredé.

Ob novem prepisu prejšnje faze kot trdni podlagi je zdaj Prešeren zastavil z oblikotvorno silo svojega duhá in svoje misli, da premišljeno in prevdarno preoblikuje zavestno po svojih intencijah do zadnje izpopolnitve umetnine svojo.⁴ Podrobno opisovanje novega lica bi ob podanem faksimilu bilo odveč. Ugotovi in razreši si nove, zeló dalekosežne, velezanime in vele-poučljive preureditve iz njega, ob tekstu 4b, lahko vsakdo sam! Izoblikoval je v tej fazi, v tretji fazi »Zdravíce« obliko umetnine Prešeren, globok poet in globok umetnik, do njene končne, tudi arhitektonske definitivnosti. Faksimile nam torej kaže — vrh razvoja!

³ R. Krmavner, Nekaj Prešernove ostaline. (Lj. Zv. 1895, 643.)

⁴ Rokopis 4a ima, še bolj kakor 4b, znake obnovenosti; pesnik je nosil oba rokopisa po žepih dolgotrajno s seboj.

Poslej »Zdravica« ni več doživela bistvenih ne formalnih ne vsebinskih izprememb; — ne v rokopisih, ne v natiskih.

V oba cenzurna rokopisa je Prešeren vsprejel ter v novem črkopisu, v gajici, le kar na čisto v oba prepisal ono, v faksimiliranem rokopisu že doseženo obliko. Le da v oba z eno samo zelo posrečeno varianto še v 4. strofi: »Obilnost bódo náša lást.« In pa, — to bodi spet še enkrat pribito! — v oba soglasno vzprejel in prepisal »Zdravico« brez 3. strofe:

V sovražnike z oblákov
Rodú naj nášga tréši gróm;
Prost, ko je bíl očákov,
Napréj naj bó Slovécov dóm;
Naj zdrobé
Njih roké
Si spóne, ki jim še težé!⁵

Ne v Blasnikovem, ne v muzejskem manuskriptu Poezij Prešernovih ni te strofe. Dasi jo imata dosledno prej obadva rokopisa 4a in 4b, kakor tudi Macunov prepis.⁶

Ni pa šteti te opustitve za novo fazo razvoja, kakor je bilo prej šteti izločitev strofe »Ljubézni sládke spóne«. Žrtev je ta izpustitev bila edinole — cenzuri! Tisti dunajski cenzuri, ki še 4. strofe ni prenesla, ampak jo z rdečo črto ob levem kraju kot državnemu javnemu miru kruto nevarno obsodila,⁷ dasi je četrta strofa v primeri s tretjo zelo dobrohotno mila:

Edínost, sréča, správa
K nam naj nazáj se vèrnejo;
Otrók, kar íma Sláva,
Vsi naj si v róke séžejo,
De oblast
In z njó část,
Ko préd, spet náša boste last!⁸

Da je Prešeren izpustil v Poezijah 3. strofo le kot žrtev cenzuri; da je to bila torej le neka povsem nebistvena, ker le vsled vnanje sile slučajna izprememba, ne pa izprememba iz notranjih organskih razlogov; to ugotovitev nam potrjujeta tudi oba natiska »Zdravice« iz poznejših, svobodnejših dni: natiska iz l. 1848. V Novicah in v Čbelici V. je obveljavil poet l. 1848. spet popolno obliko s 3. strofo vred; tisto obliko torej, ki jo ima faksimilirani rokopis 4a, kakor tudi že 4b in Macunov prepis! Čudno le, da je podal Prešeren v natisku »Zdravico« obakrat spet po rokopisih 4a in 4b celó brez one boljše variante, ki sta jo v zadnjem verzu 4. strofe imela oba rokopisa Poezij:

De oblást
In z njó část,
Obílnost bósta náša lást?

⁵ Iz Novic 1848, str. 69.

⁶ Lj. Zv. 1925, 32. Celó nepoznanje golih materialnih tekstov samih! Otrésimo si prah s čevljev, preden stopamo v svetišče!

⁷ Prav kakor l. 1917. policijska oblast — slovenski možje! — v Ljubljani.

⁸ Iz Novic 1848, str. 69.

Nikakor pa ni nova faza razvoja, ampak le nekaka posvetitev speva novi dobi, letu 1848.; prenos le speva iz njegove visoke brezčasnosti v živo konkretno sodobnost — končno tista nova varianta, ki jo imata oba natiska »Zdravice«:

Ker zdaj vás,
Kakor nás
Jo sèrčno bránit' klíče čas!

In takó pojdi spet iznova v naš svet, zlata kaplja iz Prešernovega duhá, budit literatom vést, budit narodu bolést!

V Ljubljani, 17. XI. 1925.

ZAPISKI.

SLOVSTVO.

Francè Prešeren poet in umetnik. Kot komentar k izdaji iz leta 1847. v proučevanje umetnosti poetovega dela priredil dr. Avgust Žigon. V Celovcu, 1914. Tiskala in založila Tiskarna družbe sv. Mohorja. — Ovitek ima letnico 1925. Knjiga je brez kazala in priča, da je izdaja v tej obliki delo založnikovo. Nekatera poglavja so tudi datirana n. pr. str. XII: Septembra 1913., str. XXXVIII: Oktobra-novembra 1913., str. LXXV—XCVII, ki je bila objavljena v Lj. Zvonu l. 1918., ima pristavek: V Ljubljani leta 1914. Tedaj delo v tej obliki in kakor bomo videli, tudi v nepopolni celoti ni poteklo danes iz pisateljeve roke, ampak je bilo napisano že pred nekaj leti. O tem priča poleg naslovne strani tudi pravopis, dasi ima jezik še posebne svojstvenosti.

Ta knjiga je zadnje delo Žigonove borbe za pojmovanje pesniških in umetniških kakovosti Prešernovih, zadnji, še ne zaključeni sklep dosedanjega proučevanja. Kar je Žigon v dvajsetih letih nanosil ožjega in širšega znanstvenega materiala o Prešernu, toliko kot nihče drugi, ga je tu sklenil v sodbe; te sodbe so se strnile v novo vsebino: apoteozo Prešernove umetnosti, ki nosi znanstveno ime: komentar. S tem bi rad označil dvopoteznost te knjige; povedati hočem, da na znanstvenih podlagah sloni pesem in da se osebno doživljanje in razumevanje Prešerna, opremljeno z znanstvenimi sredstvi in metodo, odločno zaveda svojih objektivnih podlag in veljavnosti svojih zaključkov. Knjiga je pisana na način, za katerega pri nas še nimamo pripravnih pogojev, in sega v globine, za katere slovstvena veda šele sedaj išče poti, osnov in oblik. Zato njen zistem ni prijetna zabava za dijaško lahkokrilega bravca in zato njen jezik, stisnjen, borben, pribijajoč in celo ujedljiv, zlasti pesniško doznavanje, ne bo zadovoljilo znanstvenika kake druge ali celo literarne stroke, ki priznava samo anatomske rezultate. Pisatelj je s to knjigo predložil vrsto problemov takega dela sploh, sam pa je z njo hotel zajeti Prešerna pri dnu ter pokazati in dokazati njegovo vseobsežno pesniško veličino.

Enoto Poezijo iz 1847. leta je Žigon v komentarne svrhe navidez razdrl in dele organsko sklenil. Pesmi nastajajo neposredno pred našimi očmi. Tako iz osebnosti in tedanjega svetovnega pogleda doumemo Prešerna poeta. Prešerna umetnika, formatorja, spoznamo iz podlag davnine, ki jih je razglasila sodobna romantika. Iz obojega šele nam je prav umljiva izdaja leta 1847. kot velika pesniška in umetniška enota. Razgledišče za vse to je Žigonu Čop, zato je pravi naslov naše knjige napis na I. strani: *France Prešeren in Čopova akademija*.

Pisatelj nam razvije tri poglavja: 1. Stiki z literarno davnino domačo tja do Akademije, 2. Umetniško stališče Akademije Čopove, 3. Prešernove Poezije: spav o akademiji Čopovi.

V prvem, uvodnem poglavju sledimo tradicijo Akademije operosorum v čebeličarjih in miselno zvezo Čebelice s pisaničarji in akademiki iz l. 1781. Priče na to tradicijo so v Čebelici simbol čebelice in uvodna pesnitev Kastelčeva: *Prijatlam Krajnlhine*. Da je bil Čop duševno središče te družbe, njen duševni mojster, točno izpoveduje Prešeren zlasti v obeh Čopu posvečenih spevih, v nemškem in slovenskem. Udejstvovanje te družbe je bila Čebelica, a bila so še posebna dela: Prešernova in Čopova.

Drugo poglavje je posvečeno označbi Čopovi. Besedo ima zopet Prešeren sam v obeh pesnitvah. V Čopu sta se harmonično vezala dva principa, ki sta tvorila podlago prvim romantikom: antično in moderno načelo. Sledi razvoj romantičnega filozofskega in umetniškega nazora. Žigon postavi osnove: kaos — kosmos; nomos. Tu razvije pot kaosa do kosmosa v svetu in v posameznem človeku; tudi v umetnosti gre pot od kaosa do kosmosa. Pri Prešernu se sledi ta pot še posebej na podlagi principa: nomos. To je pot neurejene subjektivnosti do umetniško utelešene objektivnosti, pot od ideje do forme, od nemirnega srca in čuvstva tja do oblik, katerih popolnost občudujemo prav pri Prešernu-romantiku bolj kot pri drugih zastopnikih romantike.

Posebnosti te poti so: 1. Kaos oblikuje Prasilu do organizma, do Kosmosa. Ta sila deluje tudi v subjektivnem kaosu posameznega človeka in človeštva; človek nosi v sebi središče, iz katerega vre njegovo urejevanje, oblikovanje. Iz teh podlag, ki so specifično romantične, moderne, je pesnik »prorok in stvarnik« (str. XXIV). 2. V izoblikovanju vnanjega telesa se ravna Prešeren umetnik po ideji, po grškem principu, po zakonu, po nomosu, katerega kvaliteti sta simetrija in arhitektonsko sorazmerje delov (metriotes). 3. Spoj moderne in antike pomeni, oblikovati iz subjekta (kaosa) zajeto vsebino po načelih klasike; to je bila sinteza Dioniza in Apolona ali rimske Minerve in Apolona; to je poudarek ženskega in moškega načela, ali brez terminov: subjektivno razgiban človek stremi po objektivnem izrazu, umetnik išče forme. Individualnost se opre na veljavne principe univerzalnosti in se spoji z njo v organsko celoto: volja v bodočnost in ozir v preteklost se strneta v eno »žarišče«, ki poraja

oblike. Na teh temeljih tedaj: na pesniku-proroku in stvarniku, na izoblikovanju sloga po »grškem« duhu: na spoju »moderne« z »antiko« je zidana »Čopova akademija«. Zadnje načelo je za Prešerna najznačilnejše, ker ga opredeljuje i nasproti nemški romantiki i nasproti sodobnemu mojstru oblike Goetheju. Kajti v Prešernu se »grški« duh očitno razodeva v rimski »formi«.

V tretjem poglavju prenaša pisatelj elemente Prešernove poezije na privzete principe. *Kaos*: Biti poet se pravi najprej, obrniti pogled navznoter, v subjektivnost. Tako je temeljna subjektivna poteza Prešernova slovo od mladosti. Ta spor med njim in svetom se vleče od znanega pisma staršem v letu 1824. preko Slovesa od mladosti, začetnih sonetov, mimo prve objektivne postojanke v Sonetih nesreče do sonetov, ki segajo še pred Čopovo smrt. V tem subjektivnem kaosu se visoko dvigne up ob Juliji, idealu žene, ki naj bi kot Ifigenija Oresta ozdravila njegovo dušo in mu pokazala pot v svetišče. To so zlasti Gazele in Sonetni venec, »apoteoza kaosa« (str. LXIV). Tako sledi Žigon v Prešernu porajanje iz kaosa zajetih oblik do porajanja kosmosa. To prehodno dobo, ta prestop vidimo v devetorici sonetov za Vencem, kjer pesnik opeva Julijo »brez upanja plačila«, a vendar še po svojem osebnem nagibu. Vrh tega prestopa je znani sonet Matevžu Langusu. — Na tem razpotju, ob resničnem, a ne še prebolelem slovesu od Julije pride novo, nenadno slovo: Čopova smrt. Dvojna smrt: subjektivna Julijina in objektivna Čopova je tista močna vzmet, ki Prešerna premakne visoko nad subjektivnost. To je Krst pri Savici, ki pomeni razpad starega sveta, obračun, ureditev notranjosti, pot ven, v nov svet. Črtomir prevzame nase poklic. Svoj poklic je poet Prešeren poudaril v Pevcu (prvotno Pevčev stan!): »Stanu se svojega spomni, trpi brez miru! — Poet biti je služba, je črtomirovanje, je služba v odrešenju človeštva. (Sklep Krsta!) »Človek-poet je tu blagoslovil bolešt in njen grenki nemir, ker je in ko je spoznal — njuno smotrnost v svojem in s tem v vseobčem človeškem življenju.« (Str. CXXI.) Iz te ureditve, kosmosa, je začela poezija Pevca v službi višjih vrednot poganjati svoje sadove. Poet je došel iz poezije subjektivnega čuvstva do poezije objektivnega, z višjim razumom prepojenega ustvarjanja. Sedaj se porodi misel na življenjsko delo: Poezije. To delo začne v retrospektivnem ustvarjanju čudovito zoreti. Treba je dopolniti široke umetniške in duševne zevi v prejšnji dobi. Julijino dobo izpopolnijo: K slovesu (»Zadnja ljub'ca — bela smrt«!), Sila spomina, Izgubljena vera. — Mornar! Tu nastanejo pesmi poklica kot so zadnje n. pr. Orglar, Neiztrohnjeno srce. Iz tega objektivnega gledanja se vzdigne visoka trojica: Zdravica, V spomin Andreja Smoleta (slovenska zemlja ima za nas komaj grob), in V spomin Matije Čopa kot zaključek Poezije. — Tako smo v Prešernu poetu videli pot iz kaosa, borbo za kosmos in ureditev kosmosa.

Nomos je princip oblikovanja, pot od misli do forme. Oblikovanje je dvojno: subjektivno in

objektivno. Subjektivno oblikovanje je pesnjenje iz kaosa po lastni težnji; objektivno oblikovanje je glorifikacija kosmosa, je pesnjenje po univerzalnih zakonih, po podobah davnine. Oba principa sta si kot Dioniz in Apolon. Svobodne oblike in historične — vse si enakopravne stoje nasproti. Historične oblike gredo preko rimske antike, renesanse, zlasti italijanske, v novo dobo do naslednika Shakespearea in Cervantesa, Goetheja. Za Prešernovim oblikovanjem je stal Čop, ki je vodil Prešerna iz moderne v antiko, in sicer rimsko — dočim se je Goethe obrnil h grškemu duhu. Arhitektonska popolnost antičnega ritma je dokaz za to. »Prešeren si je zbral arhitektoniko za medij pripoja antike v moderno. Isto kvaliteto torej, ki jo je posebej privzel in gojil stari Rimljan, arhitekt, ter gojila in razvijala v moderno tudi italijanska renesansa!« (Str. CLXXIV.) Tako je Prešeren ustvaril na naših tleh nemški romantiki tisto dovršeno formo, ki je sama nima.

To so gola rebra te knjige, katere usoda in vrlina je, da je zistem. V tem zistemu očitno še zeva nespolnjen vrh, kako so tudi Poezije 1847 zaključena idejna in formalna umetnina. To poglavje je knjiga še na dolgu.

Koncem vsakega oddelka v tretjem poglavju nas pisatelj vprašuje: »A kje je tu pa spev o Čopovi akademiji v Prešernovih poezijah?« Ali je podal ta dokaz? Najprej dokaz za akademijo. Idejno zvezo pojma akademije in dejanske družbe je dokazal; da je od akademije ostal edini Prešeren, nas ne moti. Zvezo mojstra in učencev Prešeren sam poudarja in Žigon je tehtni zvok akademije upravičil. Sicer je pravi zmisel te trditve brezdvomno ta, da bi brez osebnosti in idejne zveze z »mojstrom« Čopom ne bilo ne take Čebelice in zlasti ne takega Prešerna.

Za Prešernom stoji Čop. Čutimo njegovega duha, ki veje nad Prešernovim delom. Osnove Čopove so take, da ni bil samo zbirajoč učenjak, ne samo literaren uživatelj, temveč pravi vodnik v »deželo duhov«, vodnik v moderno in antiko obenem. Tu se Žigonova trditev krije z orisom dr. Prijatelja (Lj. Zv. 1921, str. 402—410, 455—470, 521—526), dočim se dr. Kidrič v Biografskem leksikonu do tega sklepa ni mogel odločiti.

Pomembnejša kot ime akademija so Žigonova izvajanja, da Prešernov duševni in umetniški razvoj temelji na osnovah kaos — kosmos; nomos. Za kaos in kosmos, za dejstvo, ki ga odkrivamo v splošnem duševnem, zlasti pa umetniškem razvoju človekovem, so tudi še druga imena. To so vse besede, ki označujejo oba nasprotna si konca notranje ureditve človekove. Romantika je začela te notranje poti postavila za princip in nasproti racionalizmu (kot nekemu nedeživetemu nepriporjenemu, samo s pametjo privzetemu »kosmosu«) poudarila subjektivnost, nemir srca. Ta subjektivnost se je morala šele priboriti do objektivnosti. Do živega kosmosa, do prave objektivnosti, do visokega spoznanja, do pravega srčnega miru pelje pot skozi težke krize in boje. S pojmom kaos — kosmos je Žigon našel in uredil elemente Prešernove poezije kot sled tragične poti,

ki pelje v končno povelicanje. Če te Žigonove osnove in njihovo zvezo uvrstimo v domačo literarno zgodovino, šele vidimo, kako so močne, in kako elementaren se pokaže Prešeren kot romantik nasproti racionalistični, za umetnost neplodni »objektivni« dobi pred njim in ob njem. Žigonovo spajanje elementov Prešernove poezije se na teh osnovah popenja kot drama v visokem slogu. Ta mesta so prava prepesnitev Prešernovega pesniškega razvoja in vrh vse knjige.

Razprava o tretjem terminu, *nomos*u kot principu oblikovanja, je najznačilnejši in najbolj aktualen del knjige. To je drugi bistveni del Žigonovega sistema. Uvodna mesta so kakor podlaga poetiki, ki je še nimamo. V celoti je poglavje *nomosa*, ki je najbolj izdelano, na tem mestu prepričevalno tudi za tistega, ki se z »arhitektoniko« ne more sprijazniti. Za ocenitev Prešernove oblike je to poglavje dragoceno. Žigon je prišel od studija upodablajoče umetnosti do proučevanja Prešernovega problema, zlasti njegove oblike. To dejstvo je predvsem važno za pravo ocenitev tega poglavja. Subjektivna in objektivna oblika, tvorba svobodnih in tvorba stalnih pesniških oblik mu je ravnopravna. Levec ugotavlja raznovrstnost Prešernovih ritmov, rim in kitic in občuduje bogastvo stalnih oblik (Knezova knjižnica VII., 222). Žigon posveti z *nomosom* v notranjo popolnost vseh teh oblik, poudarja v njih simetrijo in sorazmerje delov. Številke so tu stopile v ozadje, le na dveh, treh mestih poda v opombah nekaj zgledov in poudarkov. Osnova je ostala ista. Prešeren je gradil, odtod popolnost njegove oblike. Ni mogoče tajiti izredne pažnje za notranjo zgradbo oblike, če vidimo poleg svobodnih vrsto shematičnih, a živih oblik. To so vsi soneti, Sonetni venec, Glosa, Pevcu; gradba sta tudi stanca in tercina. Odkod to, da so se vsi posnemovalci Prešernovih oblik ponesrečili? Ne samo zato, ker so bili slabi pesniki, temveč zlasti zato, ker niso razumeli njihovega notranjega ustroja in so videli samo shemo. Odtod to, da tudi dobri naši pesniki soneta niso znali. V Prešernovem oblikovanju je bila tista temeljna podoba simetrije, zlasti trikot, ki ureja snov v prostorninski pa tudi v časovni umetnosti (poeziji, muziki), tako živo razvita, da to ni samo slučaj oblikovne darovitosti, temveč pot šole. Starejši princip oblikovanja, zlasti klasičnega, je bil statični. Glavno pri statičnem principu je uravnovešanje delov, poudarek vrha. Vse staro šolanje v formi se je vršilo po zgledih klasike. Še retorika kot »ars« je neizprosno poudarjala simetrijo. Žigon ni grešil, da je prenesel osnovne pojme upodablajoče umetnosti na poezijo. Ker je temeljni način oblikovanja v kateremkoli slogu pri vseh vrstah umetnosti isti, mu prav radi tega ni bilo težko najti osnov stalnih oblik soneta, stanca, tercine — tudi glose. Te oblike so renesančne, nastale so v času, ko je umetniško oblikovanje res vodila matematika (Lionardo). Renesansa pa je bila prava naslednica rimske klasike. Odtod zveza gradbe! Prešeren je v teh oblikah zajel klasični temelj za svoje oblikovanje, njihovo notranje bistvo, ne samo zunanje sheme. Žigon je s to ugotovitvijo odkril za Pre-

šerna tiste osnove, ki jih naš čas vedno bolj izgublja izpred oči. Ni se sicer pri Prešernu mogoče sprijazniti s kako pesniško geometrijo, a statičnih osnov njegove oblike ni mogoče utajiti. Ta princip simetrije in vrhov odkrivamo pri njem enako v svobodnih oblikah kakor v stalnih. Tudi ni mogoče priznati gradbe nekaterih pesmi, drugih ne, ker je princip Prešernovega oblikovanja isti in vedno očitnejši. Ne gre za številke, ne za zunanje prisposode, za notranje osnove gre. Mislim celo, da so tudi Žigonu številke samo izrazno sredstvo poudarjenega dejstva in da tudi njegova »matematična arhitektonika« noče iti preko dokazovanja, da so posamezne pesmi, skupine in Poezije idealne celote. V poudarek tega naj še pristavim, da je ustvarjanje, n. pr. Župančičevo, samo ob sebi umevno, drugačno, ker je dinamično. Prešeren je klesal in gradil, Župančič izliva, Prešeren je obliko neprestano popravljal, tehtal kitice, Župančič tega ne dela. (Prim. tu besede dr. Kidriča v Lj. Zv. 1925, str. 34. na koncu, ali na str. 25. spodaj!)

Tako je dr. Žigon s svojim zistemom kaos — kosmos; nomos, ostro opredelil Prešerna v tedanji romantični struji in nam odprl globokih upogledov v dušo in umetnost poetovo. Upam si trditi, da je s svojimi termini zadel temeljito označbo romantične duševnosti in bistvo klasične oblike globlje kot priznani Fritz Strich v svoji *Deutsche Klassik und Romantik* — (München 1922 — druga izdaja 1924.). Strich postavi pojme Unendlichkeit (romantika); Vollendung (klasika). Žigon kaos — kosmos; nomos. Ta imena so tem močnejša, ker so zajeta ob viru spoznanja in imenovanja teh pojavov — v grški tvornosti.

S svojim delom je dr. Žigon storil več dragocenih dejanj. Naj jih nekaj omenim. Na teh temeljih je ločil Prešernovo človeško podobo od duševne in visoko vzdignil pesnika. Kdor bo knjigo bral, bo za vedno izginil v njem pesnik zaljubljenih pesmi, kot so ga poznali in ga še poznajo celo naši izobraženci. In še: ena izmed bolečnih točk naše literarne zgodovine, »Krst« ima nova tla. Ne racionalistična ne verniška razlaga Krsta nista mogoči in nista Prešerna vredni. Vedno bolj vidimo, kako nas ves historični material naravnost ovira, da bi prodrli v globino te pesnitve, zlasti še ko tako radi pozabljamo na bistvo romantične poezije in se nam še Posvetilo Krsta ne zdi dovolj jasno, in še vedno hočemo imeti pred seboj epos. Krst je Prešernov obračun s seboj in svetom. Ta obračun bi bil gotovo drugačen, če bi se bila s Čopom drugače ločila kot sta se ločila. Krst je mistika, groza, ki se je zajedla v dušo in ni več popustila. Kateri drugi slovenski mitos naj bi bil Prešeren tedaj iskal? Ob tisto grozo, ko je videl Prešeren grmeti v prepad vso sedanost in je strmел vanjo, in je ni umel, se je sporedila zgodba preloma našega naroda, ob kateri je toliko nerazrešljive strahote. Ob grozah zori odpoved časnim bolečinam in se sklepajo neusmiljeni računi. »Opesnil je v njem tisto ‚spreobrnjenje‘ svoje, ki je bilo sad ‚Julijine‘ dobe njegove: spreobrnjenje, podobno Črtomirovemu! Prestop svoj iz subjektivne v objektivno smer! — to je v ‚Krstu‘ svojem opesnil ter ovenčal s trnjevo krono poet, — po svoje: kot

pokop« (str. XCVI). Kdor ni nikoli »umrl«, tudi druge osnovne misli v Krstu, vere v onostranstvo, ne bo priznal. Kdor si ni priboril miru, ampak ga je podedoval s prepričanjem, kdor svojega »kosmosa« ni v zrelih letih urejeval in umiral pri tem, kdor še nikoli ni doživel preloma starega sveta — ta Krsta s svojim racionalizmom, pa tudi z vero ne bo rešil. Krst doživim ali ga ne, literarna veda njegove uganke z danim materialom tudi ne bo rešila. Čutim in vem, da je bil Prešeren v stadiju Krsta — onstran in pismo Čelakovskemu me še potrjuje. V komer se vrši preobrat, ne nosi svoje notranjosti med prejšnje prijatelje, še prikriva jo; po posebnih potih razodeva svojo notranjost, je mehak do tistih, ki so mu bili grenki, Prešeren je mrzil vse tedanje oblike svetne in cerkvene oblasti, vanje ni šel tudi po Krstu, a kot človek se je dvignil visoko nad prejšnji čas. Spoznanje in volja trpljenja sta mu ostala od razgleda v Krstu, postal je »Pevec«, ki je v Poezijah izpel vse do dna in nato tudi fizično umrl. — Tako se je ob Žigonovi knjigi končno izgubila tudi tista najtežjih naših besed o Črtomiru — volkodlaku, o junaku lastne nemoči.

Knjiga dr. Žigona je zistem, »arhitektonično« zgrajena celota. Neusmiljena doslednost sistema in orjaško delo, ob vsej ogromni in stisnjeni snovi, dovolj za eno človeško dobo! Najbrž ne bo našla splošnega priznanja, a vanjo bo hodil brat vsak, kdor bo hotel in skušal v naši besedi priti do Prešernovih podlag.

France Koblar.

M. Arcibašev: **Sanin**. Roman. Poslovenil Stane Krašovec. Splošna knjižnica 52. V Ljubljani, 1925.

»Sanin« ne sodi med čiste umetnine. Bil je senzacija in bo ostal kot dokument svoje dobe in misli v zgodovini ruske knjige in zgodbe. Po dvajsetih letih v nekaki ohlapno časnikarski slovenščini delo brati, ni užitek. Morda tudi zato ne, ker je v Rusiji od l. 1903. do 1925. tako strašno dolgo. Morda pa zato ne, ker je to, kakor da je bilo včeraj? »Polomi« in »Sanini« so le še mrtvi historijski spomeniki, živih vrelcev ne odpirajo več. Ne grejejo, ne zajemljejo. Niti toliko ne, kolikor »Atala« ali »Werther«.

Dr. P.

Pripovedka o vetru. Deci pripoveduje Eliška Krasnohorska. Z osmimi slikami. Z dovoljenjem pisateljičinim poslovenil H. Podkrajšek. Drugo izdanje. V Ljubljani, 1925. Tiskala in založila Učit. tiskarna v Ljubljani. Po petindvajsetih letih še vedno priporočila vredno mladinsko berilo, ki bi mu vsebinski, šolsko-vzgojno napisan uvod-tolmač ne škodil. Čemu Nevihta namesto Burja?

Dr. P.

Veridicus: Pater Kajetan. Roman po ustnih, pisanih in tiskanih virih. Knjižnica »Jutra«, zv. 8. Sicer propaganda in šund. A slovenski pisatelj s slovesom naj bi za tako delo ne prodajal svoje pisateljske sposobnosti, zlasti, ker je z delom nehotel postal Bileam in torej listu ni bil v uslugo.

Dr. P.

Prost bo ojak Perjak,
 Ne vrag le, Rad drago mu to je, dal bo ojak
 Posed bo mejak. *hupzazazaz*

Naj bog jim dobro prežho da. —

Naj bog jim dobro prežho da. —

Prosarje, sa se spoznavamo!

Ti dobro o jezici mislimo
 Dokaj dni
 Naj shiwi
 Bog, kar nas d' obrisk je gudi.

Bog naj te,

Bog naj me,

Naj veskejo vas, na nash rod,

V njim sklepajte sakone!

De nikdar nehn naprej od tod

Alhoh sinov

Tarod nov

Ne bo' pajdasth sovradnikov!

Bog naj vse!

Ker nas je 'druslene.

Shiwi

12)

Sdravza

obnavini leta 1844

Spet terte so ročile,
 Prijatli! vinge nam slachó,

Ki nam oshivlja shile,
 Serze' rasjafni in oko',

Ki vtopi

ve podostih se sherebi
 vefelo upanje bude.

Komu nar pred veselo
 'dravzo pralje! zmo sapje!
 Napili bomo krog in krog.

Bog nash nam d' deselo
 'dovengov poročno 'dovet!
 D' shelo nasho shivi! Bog.

Brate vse!

Kar nas je 'mater!

Sinov flovenfhe matere!

Vporabniku oblaku
 Rodu naj našga tršni gron!
 Proti, ko je bil ožraha,
 Naprej naj bo Slovenov dom,
 Naj odrabi
 V špore, ki jih vžigajo v ognju!
 Lege ope, ki jim teče!

Bolnost, prežha, porava
 nam
 In vpij naj nadoj se verno!
 Otrih, kar ima slava,
 Vsi naj siroške sedijo,
 Če oblaki
 In vpij naj nadoj se verno!
 Otrih, kar ima slava,
 Vsi naj siroške sedijo,
 Če oblaki
 In vpij naj nadoj se verno!
 Otrih, kar ima slava,
 Vsi naj siroške sedijo,
 Če oblaki

Naj ženo
 Sred nov
 Ti vaf. E. Slav Slovenke,
 Bog shvi vaf. Slovenke,
 Prelepe, ohlatno rošnje!
 Ni take je mladenke!
 Ko naše je keru dekile;
 Ki do vaf.
 In naprej!
 Slove, drage, vekomaj! —

Mladenci, vaf. se poje
 Slavica naša: vi, naš up,
 In vpij naj nadoj se verno!
 Otrih, kar ima slava,
 Vsi naj siroške sedijo,
 Če oblaki
 In vpij naj nadoj se verno!
 Otrih, kar ima slava,
 Vsi naj siroške sedijo,
 Če oblaki
 In vpij naj nadoj se verno!
 Otrih, kar ima slava,
 Vsi naj siroške sedijo,
 Če oblaki

Dom in svet v letu 1926!

V senci Prešernovega spomina z njegovo Zdravico v roki stopa Dom in svet pred Slovence na pragu svojega 39. letnika. Kakó je slovenstvo dorastlo od tistih svojih temnih dni v Prešernovi dobi! Kako se je razbohotila njegova literarna kultura od takrat in posebno od Dom in svetovega rojstva naprej! Slep mora biti, ki ne vidi in ne prizná, da je Dom in svet najživahnejši literarni poganjek na našem literarnem deblu. V njegovi zgodovini se neprenehoma ponavlja pomlajanje: privije se mu energija, ga nosi skozi vrsto let in oslabi, pa že zopet zapolje nova kri po njegovih žilah. V tem je njegova skrivnost in, ker je vedno znova mlad, zato je pogosto spóren kot je sporno vsako nedožito življenje. Vse, kar se kiti s svojo ustaljenostjo, z nespóрно neoporečnostjo ali zmernostjo, pa je živelo včeraj in ne živi za jutri.

V mladeniški živahnosti temelji Dom in svetova a k t i v n o s t. Aktivna sila je bil on že od začetka; želja po akciji ga je rodila pod zvezdo Fr. Lampéta, aktivnost ga je odlikovala v dobi E. Lampéta, aktivnost mu je bila odličen znak v eri Iz. Cankarja in ni ga zapustila do danes. In če stopa danes s Prešernovo Zdravico pred javnost, je to znak, da se zavéda, da narod danes pogreša Beséde, porojene iz naših dni, besede ki bi vžgala za desetletja. Eno črto je obdržal namreč skozi vsa desetletja: živel je iz svojega časa za svoj čas in za jutri ter ustvarjal in narekoval za preroki po svoje svoj tekst. Danes, ko so utihnili preroki, stoji kot glas vpijočega in kliče po novih.

Jasen je danes Dom in svetov program, saj je okvir, ki se je dobro izkazal. Glasnik estetične in jezikove kulture je, a nikdar radi njih samih, vedno le v službi tvornih sil, vedno v luči etično pozitivnega ali negativnega. Vera v zmago pozitivnih vrednót, vera v estetsko silo slovenske besede in vera v našo lastno moč in našo bodočnost so ga držale pokonci v najtežjih dneh po vojni in ga samozavestno peljeta čez prag v novo leto.

Okvir Dom in svetovega delovanja je danes že toliko izrazit, da je odveč vsakoletno napovedovanje presenečenj. Razume se, da je v uredniški zamisli v osnovnih črtah letnik že gotov in da list ne živi od slučajnih prispevkov.

Krog sotrudnikov ostane dosedanji in se izpopolni s svežimi mladimi močmi, ki so dorastle iz akademskih vrst ali uspešno doraščajo. Presenetil bo nedvomno protagonist Dom in svetovega leposlovja iz zadnjih let, dr. Ivan Pregelj, s svojo svežo poezijo v »O s m e r o p e s m i h«. Fr. S. F i n ž g a r, klesar našega živega jezika, bo priobčil par zaokroženih poglavij svojega novega romana. Fr. Bevk je izročil novelo Julijan Sever, Jernej Stante objavi močno socialno dramo Noč. Že v prvi številki prinesemo daljšo pesnitev Iv. Robide: Pesem o mladi mlinarici. Krajše prispevke imamo od M. Jarca, J. J a l e n a, M. Malešiča, N. Velikonja, T. Debeljaka, T. Seliškarja. Staro

zvestobo sta ohranila listu K s a v e r M e š k o in S i l v i n S a r d e n k o. — Ker je letos dokončan prevod Divine Commedie, bo njeno mesto zavzel prevod Paul Claudelovega misterija Marijino oznanjenje v prevodu dr. A. Debeljaka. Ta moderna drama uživa svetoven sloves. V prosvetnem delu bomo priobčevali kakor dosedaj informativno in programatično gradivo iz področja literature in umetnosti. Tako priobčimo zanimivo študijo iz novejše slovenske literature (Fr. Koblar), ilustrirano razpravo o zgodovini portretnega slikarstva na Slovenskem, krajše članke o estetiki priobči dr. Fr. Čibej, dr. St. Vurnik bo pisal o kritiki in poročal o glasbenem življenju; J. Pogačnik priobči vrsto člankov o nemškem modernem slovstvu, Tilgher študijo o modernem italijanskem gledališču. Prezrli ne bomo tudi informacij o sodobnem umetniškem življenju pri nas. Ilustracije bodo izbrane v zvezi s članki, posebno pa tako, da bodo opozarjale na aktualne u m e t - n i š k e probleme.

Razveseljivo je dejstvo, da vsa ta snov gre že preko obsega našega lista; zato bomo mogli prinašati res samo izbrane prispevke. Ker dosedanji obseg lista postaja vedno tesnejši, se tem bolj živo obračamo do naše izobražene javnosti in jo prosimo, da list širi in podpira, ker nam bo le tako mogoče okvir lista v doglednem času r a z š i r i t i.

Izhajal bo list letos, počenši z novim letom, osemkrat, vsak poldrugi mesec (1. januarja, 15. februarja, 1. aprila, 15. maja, 1. julija, 15. avgusta, 1. oktobra, 15. novembra), v dosedanjem obsegu. **Naročnina ostane letno 100 Din, za dijake 75 Din** (želimo, da naročajo skupno). Prva številka bo imela dvojen obseg (64 strani).

Založništvo.

Uredništvo.

IZ NAŠE DNEVNE KULTURE.

Kaj ni pragmatična zgodovina.

H. Wendel pravi v predgovoru svoji novi knjigi (*Der Kampf der Südslawen um Freiheit und Einheit*, str. 8): »Ob auch für die mit dem Stoff ganz unvertrauten Leser der Tatsachen eine Fülle in das Buch gepackt werden mußte, entzieht es sich doch dem Begriff der pragmatischen Geschichtsliteratur...«

Vsekakor, če ravna z viri po temle primeru:

»Wir grüßen mit Kanonen euch,
ihr Serben.

An Weidenästen hängend sollt
ihr sterben.« (Wendel, o. c. str. 699.)

»S kanoni vas pozdravimo,
vi Srbi;
dom hladen vam postavimo
ob vrbi...«

(Slovenec, 27. julija 1914; prim. tudi »Dokumenti Koroščne stranke iz l. 1914«, I. zv., založila in izdala »Domovina«, Ljubljana, 1920.)

Morda je tudi zato tako »gut und gerne« resignirala »auf das übliche, wissenschaftliche Beiwerk unter und hinter dem Text,« češ, »was in Fußnoten und Anmerkungen mitgeschleppt werden muß, hemmt den glatten Fluß der Darstellung...« (Istotam, str. 8.)

PREJELI SMO V OCENO.

Molière: **Namišljeni bolnik**, komedija v 3 dejanjih. Poslovenil Fr. Juvančič. Splošna knjižnica, zv. 55. Zvezna tiskarna v Ljubljani, 1925.

France Bevk: **Kajn**. Drama. Nova založba, Ljubljana, 1925.

Danko Anđelinović: **Jutarnja zvo-
na** (cir.). 1923—1925. Zagreb, 1925. Ilustracije izdelal M. Trepše.

Fran in Tone Kralj. Monografija slovenske moderne umetnosti. Ljubljana, 1925. Uvod Fr. Steléta in 20 reprodukcij del bratov Kraljev.

G. Mazzini: **Dolžnosti človeka**. Prevedel A. Gradnik. Ljubljana, Ig. Kleinmayr & Fed. Bamberg, 1925.

Nova Evropa, knj. XII., br. 9. Današnja Italija s prispevki Papinija, Ferera, Tilgherja, Prezzolinija in Stechettija. — Knj. XII., br. 11. Zagreb privredno i kulturno središte Jugoslavije.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Ur. Fr. Kovačič, Maribor. XX. 1., snop. 2. Iz vsebine: M. Dolenc: Do kedaj so veljale 'Gorske bukve' na Slovenskem. — Ljubša M.: Razvoj lavantinskih župnij na levem bregu

Drave od Jožefa II. do danes. — Kelemina J.: Nekaj o Dulebih na Slovenskem. — Kovačič Fr.: Starokrščanski spomenik pri Sv. Pavlu ob Voljski. — † Dr. A. Medved (F. K.). *

Narodna enciklopedija SHS. Zv. 4. obsega sestavke od Bura do Ciril i Metodije.

Jakob Brucker S. J.: **Die geistlichen Exerzitien des hl. Ignatius**. 10. u. 11. Aufl. Herder, Freiburg im Breisgau, 1925. Aszetische Bibliothek. — Nova predelava knjige, ki je izšla prvič v Mainzu l. 1738 kot navodilo za eksercicije po Ignacijevem načinu.

H. Lauer: **Abriß der Geschichte der kathol. Kirche in Baden** für höhere Lehranstalten. Herder, Freiburg im Breisgau, 1925.

M. Dietz S. J.: **Der hl. Alfons Rodriguez**, Laienbruder der Gesellschaft Jesu. Eine Blüte spanischer Mystik. Herder, Freiburg im Breisgau, 1925. — Življenjepis na podlagi španskega dela P. Casanuova S. J.

Georg Mönius: **Italienische Reise**. Z 12 slikami J. Thiela. Herder, Freiburg im Breisgau, 1925.

Starinar. Organ arheološkega društva u Beogradu. 3. serija, knj. 3. (za 1924 in 25). Urednik N. Vulić. Beograd, 1925. Iz vsebine: Lj. Karaman: Sarkofag Ivana Ravenjanina u Splitu i ranosrednovječna pletena ornamentika u Dalmaciji. — B. Saria: Iz numizmatične zbirke Narodnog muzeja v Beogradu. — Isti: Arheološka ispitivanja u Južnoj Srbiji. — M. Zloковиć: Stare crkve u oblasti Prespe i Ohrida.

Aleksije Jelačić: **Ruska revolucija i njeno poreklo**. Izdanje Nove Evrope, Zagreb, 1925. Prinos za razumevanje ruske zgodovine in tragedije.

Boj za Koroško. Spominska knjiga ob petletnici koroškega plebiscita, uredil dr. V. Rožič. Ljubljana, 1925. Založba »Jug«. Prispevki V. Rožiča, M. Komanove, R. Kušaja, M. Lamutove, Milke Rožičeve, I. Preglja, J. Božiča, V. Šarabona, M. Komanove, L. Remca, H. Podkrajška, J. Mala, V. Zorman, G. Rožmana, J. Mačkovska, J. C. Oblaka in dr.

R. F. Magjer: **Poezija i proza**. Iz poziva i zapisaka sa sela. Osijek, 1923.

Janez Žagar: **Vrtinec**, drama v treh dejanjih. Oder, 12. zv. Ljubljana, Zveza kulturnih društev, 1925.

Knjige Goriške Matice za l. 1926: 1. K o l e d a r za l. 1926. Naslovni list Fr. Kopača. 2. A. Carli Lukovič: Evfemija in drugi spisi. Priredil in uredil Joža Lovrenčič. 3. Ivan Bežnik: Otroci stepe. Narodopisne črtice o Kirgizih in Turkmenih. 4. France Bevk: Smrt pred hišo. Roman. Ilustriral Fr. Kopač. 5. J. Meze S. D.: Častitljivi Janez Bosco, apostol mladine.